

ЛУЧА

КЊИЖЕВНИ ЛИСТ

ДРУШТВА

„ГОРСКИ ВИЈЕНАЦ“

ГОДИНА VI — СВЕСКА IX

ЗА СЕПТЕМБАР

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE

ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

УРЕДНИК:

Проф. ЛАЗАР Т. ПЕРОВИЋ.

ЦЕТИЊЕ,

К. Ц. ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА.

1900.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE

ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

ИЗ ДНЕВНИКА

Двије шјесме.

I.

Из повоја њежног млађанијех дана
Весела ми душа ширила је лѣт,
Дизала се к небу, откуд зора рана,
Претходница дана, росом окупана,
Слазила је диван да поздрави свјет —
На јутарњи цвјет.

Пчеле и лептири око цвјећа пале,
А птичице мале пјесму запјевале —
По бисерном пољу чу се пјесма тија —
То је *шјесма и есме*, њу сам пјевô и ја,
Цвјетало је цвјеће, пупољ се развија', —
Цвјетао сам и ја!

BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE

II. CRNOJEVIĆ

Мрачна јесен пала. Клонула од рана,
Душа моја к небу не уздиже лѣт,
А зорица рујна она зора сјајна,
Претходница дана, росом окупана,
Не силази мрачан да поздрави свјет —
На увели цвјет.

Пчелâ и лептирâ нема већ по цвјећу,
А птичице мале пјесмом не узлјећу —
Звијук вјетра пуста сухи листак њија —
То је *шјесма смрти*, њу сад пјевам и ја...
Свенуло је цвјеће, пупољ с' не развија —
Свенуо сам и ја!...

И. М. СЈЕЧЕНОВА.

Из науке о човјечијем животу

(физиолошки одломци)

превео Др. Ј. С. Кујачић.

(Н а с т а в а к.)

На завршетку, да речемо неколике ријечи о покретној справи пробавног канала.

И ако је он израђен из исто тако еластичне грађе, као срце и мишићи костног скелета, који управљају кретањем трупа, рука и нога свакако се та грађа разликује и по свом строју и по неким животним својствима од попрјеко-пругастих влакана споменутих мишића.

Мјесто посљедњијех основнијех се елементом овдје јавља вретенолики облик с малим зрнцијем унутра. Ови елементи спајајући се међу собом у плочице, леже паралелно један према другоме. А како се сваки елемент при свом скупљању скраћује у правцу своје осовине, то се усљед тога и свака скупља и скраћује само у једном правцу. Ако ли су у зид каквегод цијеви метнута два слоја мишићних елемената — један уздуж а други попрјеко у облику прстенова, то ће се така двуслојна мишићна плочица скупљати и скраћивати у свим правцима. Оваке двоструке мишићне плочице налазе се у зидовима цијева и крвних суда. У посљедњем случају мишићне плочице чине крај апарата, који управља калибром крвних артерија. Осим строја, мишићи цијева и суда одликују се од попрјеко-пругастих још и тијем, што се они под утјецајем нервног импулса и усљед директног раздражаја скупљају врло полако, али зато се то скупљање придружује далеко више него у попрјеко-пругастих. Томе одговара и само лагано кретање хране по дуљини цијеле пријевне цијеви. Односно такога кретања треба још и ово додати: усљед тога, што храна треба да пролази каналом озгор доље, од уста задњем отвору, скупљање зидова пријевне цијеви не бива у једном по свој дужини,

него се распростире постепено у облику већ споменутог тала-сања. Тако пријевно кретање, које се дешава још и на неким другим мјестима у тијелу, у опће се зове перисталтиком. У стомачно-пријевном каналу регулација таког кретања приписује се утицају нервних механизма, који се налазе дјеломице изван пријевне цијеви, а дјеломице у самим њезиним зидовима.

Кад храна уђе у уста, ту се задржи неко вријеме, сажваће се и скваси се пљувачом и слози. Храну садржава у устима и жваће је веома оргинални нервни механизам, на име, цијели ред пријатних укусних осјећаја које изазива у устима дотицање течне и измрвљене тврде хране са слузном површином. Исто је тако важан нервни механизам, који, чим ступи храна у устну дупљу и почне да се жваће, проузрокује обилно лучење пљуваче, — као кад би каква год невиљива рука одједном отворила дотле затворену славину. Овака појава зависи од тога, што храна, ступивши у уста, утјече на крајеве укусних нерва и раздражују их. Овдје раздражај, као тек кроз телеграфну жицу, саопћава се мозгу, гдје прелази на другу врсту нервних елемената, који и шиљу импулсе радним органима за лучење, пљувачним жлијездама. Под утјецајем тих импулса лучи се пљувача и мјеша се с храном, која се у то доба жваће. Пљувача садржи у себи три разне материје, које су веома важне у процесу претварања хране: масу воде, да се у њој растопи из тврде хране сено, што се у њој може растопити; слуз — да би се залогај боље угладио и лакше прождр'о, и, најпослије, особито тијело, тако звани *птиалин*, који претвара скроб (амилум) у опће познати грожђани шећер. На маст и бјеланчевину пљувача не утјече.

Кад се говори о утјецају пљуваче, особиту пажњу заслужује ово: веома мала количина птиалина може да претвори у шећер односно велику количину скроба, па чак послије таког претварања птиалин не само што не исчезава, него шта више сачува своју способност за даље утјецање, те изгледа да је доста, да се он само дотакне до скроба, па да се појави споменуто претварање. Тај облик химијског утјецаја спада у ред врења у опће, усљед чега птиалин и спада у категорију таквих тијела. Мало напријед видјећемо, да тако исто утјечу и неки други сокови за варење. Према томе, да како, неће бити тешко појмити, да така појава има врло велики значај у економији тјелесних снага, које троши организам на израђивање пробавних сокова, — и мјесто тога, да се израђује радна грађа фунтима, доста је да се продуцира милиграмима и још мање. Друга

погодба, која заслужује особиту пажњу, састоји се у томе, што мала количина кисјелине, ако се дода смјеси скроба с пљувачом, не смета да наступи шећерно претварање. Ово је лијепо знати зато, што се храна задржава у устима сувише мало времена и не може сав скроб претворити за то вријеме у шећер, тако да се тај процес мора продужити у желудцу, гдје се налазе сокови с кисјелом реакцијом.

Кад се сажватана рана скваси пљувачом и слузи, пробавни процес се у устима завршује (бјеланчевина и масти, како је већ речено, не подвргавају се овдје никаквим измјенама) и воља почне да покреће веома сложени нервно-мишић на апарат, који производи акт прождирања. Постепеном игром разних дјелова овог перисталитичног апарата достижу се двије важне сврхе. Она чува, прије свега, да дјелови хране не уђу у грљан и кроз задњи носни отвор у сам нос, а с друге пак стране она помаже да се залогаји хране лакше прождиру, т. ј. да се храна креће од уста кроз једњак наниже у стомак. Апарат за прождирање одликује се једном веома важном и интересном особом. Како је његов горњи дио израђен из мишића, који се покорављају, као што сами осјећамо, вољи, он би могао, како изгледа, радити под њезиним утјецајем дуго и непрестано, као што н. пр. раде мишићи рука или нога; међутијем пак проба нам доказује, да је за радњу овог апарата потребан, тако рећи објект за прождирање. Збиља попробајте, да прождирете, кад вам у устима нема ништа, попробајте неколико пута једном за другом, — док има пљуваче ви ћете и прождирати, али кад ње нестане, бадава ћете се трудити, бадава и ваша воља, мишићни апарат за прождирање неће да ради и никаквих кретања за прождирање не може бити. Треба имати на уму, да не само овдје него и у ногама не управља хармонијом кретања само једна воља, ту има веома важни утјецај још и осјећај: — одузмите човјеку ону суму осјећања, која он добија из ноге при кретању и иђењу, па ће посљедње, као хармонично сума кретања мишићних група постати немогуће.

Прождирно кретање свршава се у улазном отвору у стомак, и тврди се дјелови хране овдје задржавају по неколико сати. Механизам задржавања хране у стомаку много је реалниј него у устима; — излазни отвор стомака у цријева окружен је јаким мишићним прстеном, који се, чим уђе храна у желудцу спазмодично стисне. Импулсом за тако стискање, служи, по свој прилици, додиривање првих порција хране са слузокожицом стомака; али, без сумње, тако непосредно додиривање слу-

жи још првим знаком за лучење стомачног сока из зидова самога желудца. То није тешко доказати. Живој животињи (обично псетету) прореже се под ожичицом на средњој тјелесној линији трбушни зид; кроз начињену храну се нађе стомак, притегне се храни и пришије се њој; послеје неколика дана стомачни зидови прирасту за трбушне, стомак се прореже и у рану се метне цијев, коју можемо зачепљати и очепљати помоћу плутног чепа; — на тај начин постаје тако звана желудачна фистула, која нимало не смета животу дотичне животиње, и која допушта, да се у свако доба може ући у унутрашњост стомака. Обично се бира момент, кад је стомак празан и уведе у њега кроз фистулу или просто какво перо или електричну струју и раздражују на један или на други начин слузокожу, — у оба случаја она одма поцрвени и поче из ње да се лучи течни сок.

Помоћу те сперације можемо се дакле користити, не само кад хоћемо да докажемо, да из стомачне слузокоже уз непосредно раздражавање лучи стомачни сок, него и онда, кад хоћемо да добијемо желудачни сок ради изучавања његових пробавних својстава. Тако се и поступа.

Желудачни сок, **РАСТОПА** вам је залијек мутњикасто-жућкаста течност; у њему се налази врло мало тврдих остатака (као и у пљувачи) и има кисјелу реакцију. Ово последње зависи од тога, што се у њему налази у слободном стању сѐна кисјелина, која и чини с физиолошке тачке гледишта први саставни дио стомачног сока. Осим сѐне кисјелине у пробавном соку се налази још и други важни фермент, тако звани *пепсин*. И један и други саставни дио сока ради у исто вријеме и утјече само на бјеланчевине. Ако ове улазе у стомак у течном облику (н. пр. млијеко), најприје се усире, затијем сир под утјецајем кисјелине разбубри, а пепсин га сасвијем растопи; тако се дешава и с бјеланчевинама, које улазе у стомак у тврдом облику.

Ако се узме у обзир утјецај стомачног сока на тврде бјеланчевине (то је већином тако) то ће корист дефинитивног резултата стомачног варења — претварање тврдих бјеланчевина у течну стање бити очигледна; али каква је корист од њега бјеланчевинама, које већ улазе у течном облику? Треба знати, да течне бјеланчевине у свом природном стању (н. пр. у јајима, млијеку и др.) немају сва својства правих водних раствора и добијају их тек под утјецајем стомачног сока, који их претвара у тако зване пептоне. Стомачни сок чини, да се бјеланчевине, тако рећи, лакше топе у води, али им готово ни

мало не мијења хемичног карактера; од њих се, како показује хемички анализ, не одваја за вријеме стомачног варења ни једног циглог атома. Важност те појаве постаје очигледном, ако се сјетимо, да течне крвне бјеланчевине, чиј се губитци морају надокнађивати из бјеланчевине, коју у храни примамо, имају својства природних течних бјеланчевина; дакле, свака нагла промјена у саставу посљедњих у пробавном каналу, била би не само сувишна, него чак и штетљива, јер би у таком случају потребни били нови процеси, да поврате бјеланчевине њиховом првобитном саставу.

Утјецај стомачног сока на бјеланчевине изучава се обично изван животињског тијела. За тај се посао споменути сок вјештачки добија и приготовљава. Услјед тога и саме пробе носе име проба вјештачког пробављања.

Пепсин и кисјелина се припремају, како је већ говорено, у пепсиним жлијездама, што се налазе у слузокожи стомака. У њима се пепсин израђује мало по мало и накупља га се све више и више према времену, које прође од посљедњег процеса варења. Ето тим се и користе, кад хоће да припреме стомачни сок. Узима се желудац од убијене животиње*), разреже се, па се онда испере изнутра студеном водом и саструже се ножем тупим његова слузокожа. Ово, што се саструже, међу у воду која се предходно окисјели са мало соне кисјелине 2 дијела соне кисјелине на 1000 дјелова воде, затијем се тако остави неколико сати у топло мјесто (обично се узима температура не више од 40°ц), затим се проциједи и добије се стомачки сок: Сад, кад је добивен на тај начин сок, могу се чинити пробе преваривања. Узме се н. пр. месо, хљоб, тврда бјеланчевина, сир, и др., измрви се и смијеша се с окисељеном водом и врло малом количином добивеног сока. Тако се смјеса оставља неколико сати у топлини међу 35 и 40°ц. У оваким приликама храна почиње да се раствара већ у самом почетку. Ток растварања најзгодније је пазити, кад се чини проба с месом и с комадићима фибрина,**) особито, ако су посљедњи обојадисани кармином. Растварање фибрина изражава се том приликом тим, што се течност бојадише у црвену боју, чија се интезивност увећава према преласку тврде материје у течну стање. На растварању бјеланчевине се процес не зауставља, то је само први

*) Узимају обично на пазару свињске стомаке или телећа сиришта.

**) Дио бјеланчевине крвне плазме, која испада из крви при њезином сирењу у облику разних гучица.

стадиј његових измјена, које зависе од једне само киселине (претварање бјеланчевине у тако звану ацид-албумин). После тога бјеланчевина губи мало по мало готово све дијагностичне знаке свог природног стања, и прелази поступно у албумозу и *пеишон* — тијело, које с хемијске тачке гледишта стоји према природној течној бјеланчевини, по свој прилици, као хидрат према анхидриту,^{*}) а с физичке се разликује од ње много лакшом филтрацијом и способношћу за хидродифузију (види процес усисавања хране из пробавног канала).

Из стомака житка храна улази у танка criјева и одма се подвргава утјецају жучи и годстомачног сока. Најприје ћу говорити о посљедњем.

^{*}) То ће рећи, да се за вријеме варења дјелићу бјеланчевине придружује дјелић воде.

(Наставиће се.)

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

В А В И Л О Н Ц И.

Роман: Књаза Д. П. Голицина (Муравлина).

Превод: П. Ив. Вукића.

I.

На савијутку пута, Цетиње ишчезну иза нџа кланаца и, Зволицеву се учиње, као да се опрости на свагда са нечим, њему сродним и својим. Што се је даље носио његов екипаж, гођен ситним рисом неугледних, али снажних кња̂ — по окукама дивног брдског пута, — њсму је све теже и мрачније на души бивало, као да се је растављао од своје рођене куће. А до прије двије неђеље, он није ни појма имао о Црној Гори, није ни слутио о сјају новог свијета, којег му она откри у дивној моћи свог архаизма. Он је случајно свратио у књажевину, на успут, идући из Албаније на острво Крф. Тек онда, кад је окренуо у Боко-которски залив и, видио пред собом суре врхове Црне Горе, пробуди се у њему жеља попети се тамо и разгледати их. И он је видио љепоту о којој дотле није ни сањао; познао је надахнуће, које му је дотле било непознато — туђе. Он се је удаљио од свега онсга, чим је до сад његова душа испуњена била. Он је ушао у свијет тужне поезије и силних легенда и, завирио у његову дивну прошлост. Двије неђеље прошле су као сан. Величанствени утисци добивени у Острошком манастиру и на врху великан-планине, из крај гроба владике Рада, јасно су блистали у скупу небројних успомена о истовјетном и сродном. Никшић, Даниловград, Диоклеја (Дукља), Подгорица, Скадарско језеро — нџ свијетлих слика и заносно-радосних осјећаја. Он је сретан, он се дичи с тијем, што је нашао надахнуће на вреду чистог Славенства. Он би хтио приповиједати цијелем свијету, какви су се осјећаји у њему пробудили и, њему се чини да ће вјечно остати у томе заносу.

— Врло је врућина, рече кароцијер, окренувши се Зволицеву. —

Алектандар Петровић се трже, нагло пресјечен у својим мислима, али одмах се осмјехну. Њему се допадао српски говор и ако га је он тешко разумијевао. Допадало му се енергично и добродушно лице кароцијера Миха, који сједећи на козлу у црногорским хаљинама са револвером и три ножа за појасом, бијаше особито живописан. —

— Врло врућина Миха, — он повтори весело — а по нашки; жаропек, да душа искочи.

Михо, овлажи зубе и објасни на некој чудноватој смјеси српско-италијанског језика находећи, да је то најразумљивије за странце: subito долазимо чекање... једна piccola ура riposo...

И, живо сави цигару, па је пружи Зволинцеву. Он је узео.

— Фала.. твој је дуван добар.. да ли га сам режеш? — Ту се Миха наједанпут раздрага и поче говорити сасвијем неразумљиво. Јасно је било само то, како он често протура кријумчарски дуван у Котор и како га швабски „финанци“ (тако он зове царинарске чиновнике) никад неће уватити.

Врућина је била несносна, огњена. Било је око 3 сата по подне. Ватрено љетње сунце осипало је оно суро стијење живим пламеном. И колико је било тога стијења! Читаво море, ишчезавајући далеко, далеко, у трептећој магли угријаног ваздуха. Још јутрос, прије неколико сати, Зволинцев је уживао у дивном зеленилу убаве Црнојевича Ријеке, јуче је пролазио плодородном зетском долином, а сад га окружава некаква чиновска врлет, — наслагана из небројних вијенаца сурог и голог стијења — фантастичног облика.. Нечим ђавоским као да дише цио круговор, који се шири пред његовим очима. Овдје природа представља величанствену слику ада-и, толико љепоте да се не може у души смјестити. —

Велика узбрдица. Кароца се лагано креће. Иде на сусрет диван јунак у живописном ођелу и великом пушком о рамену.

— Добар дан.

— Бог ти помогао.

„Какво дивно олицетворење јужног словенства у свој његовој љепоти и енергији!“ промисли Зволицев. —

Њега, као буица обухвати, све оно што је последњих дана сазнао. Његово је срце пламћело љубављу спрам племенитог и јуначког народа црногорског, који је својом вјечном борбом сачувао своју слободу и независност. Њега је обузимала некаква туга при помисли на нехатност, која влада у руском друштвеном животу, на спрам јужног словенства, душу му је парала несрећна судбина Босне и Херцеговине, које је неправда

осудила да стећу под звјерским и незаконим, швабско-мађарским игом.

Он је био још млад; тек што је навршио тридесету годину, а душа је у њега остала младићка. Симпатичан, плавоок, са лијепом великом брадом, Александар Петровић, био је доста непокретан, као обично сви снажни људи, који се мало упражњавају гимнастиком. Док је он био у школи, његови другови звали су га међедом. И у тога међеда била је сасвијем ђетињска душа. До сада је он био увијек срећан. Ђетинство своје провео је најдивније, обасипан постојано милоштама и њежном његом својих родитеља, који сад мирно доживљују свој вијек на селу. У школи био је љубимац својих другова, које је плијенио својим отвореним карактером. А доцније кад је ступио у службу, он се је брзо спријатељио с радом, са својим предпостављеним и друговима, — с тога, јер је своју дужност вршио савјесно и поштено и пазио да никоме у ништа не натруни. — Свој чиновнички посао он је разблаживао наклоношћу, коју је имао к лијепим вјештинама, пратио сувремену литературу, путовао и, као да је очекивао нешто, што мора допунити неку празнину у његовом животу, коју он није умислио назвати, а осјећао је да му недостаје. Он се је до сад врло често заљубљивао, али не никад тако силно да није могао лако и пребољети „ту болијест.“ Сад ватрени занос и одушевљење за опће-славенску ствар, пробудило се у њему најбољем добу његове младости и, њему се чињело, да његова даљна егзистенција добија све више и више смисла.

— Есо „Чекање“ — повика радосно Михо, помишљајући на чашу ракије коју ће занаго овдје са слашћу исциједити.

На лијепо уравњеној пољани, на самој ивици једне велике стрмени — обасјана свијетлим сунчаним лучама, бијељаше се, просто-озидана зграда чекањског Хана. Иза Хана простирало се читаво море од голог и суморног стијења — пустог и монотоног, па ипак дивног и величанственог призора. Александар Петровић са неком бојажљивошћу за своје доживљаје, помисли да је то био први видокруг, који је претходио читавом низу овако дивних и заносних призора а који сад, као да се већ губе и ишчежавају у прошлост.

„И Црна Гора ишчезнуће из мојих успомена!“ сину му као муња у памети. О! Не! Ја ћу се и опет вратити.

Кола се зауставише. Зволинцев изађе из кола и стаде на тврдој црногорској земљи.

Пред ханом стајала су и друга кароца; око којих су се гомилали: Талијанац — кароцијер, два Црногорца, једна жена са ђететом на рукама и, један високи слабуњави господин, које му је могло бити око тридест година; риђомањаст, сув, с противјетком брадом и пакосног поглела својих зелених очију. Он се је љутио.

— Das ist ja die reinste Schande, dass die einfachste. Reparatur den dummen Leuten zu complicitert vorkommt!

„Виђи поганог швабе!“ помисли у себе Александар Петровић, испуњен дубоком мржњом на спрам свега швабског, при растанку са овим славенским крајем. Ствар је била у томе, — на екипажу у који се возио Њемац сломила се била ос, а у чекању није имао ко да ју оправи. Кароцијер је објашњавао да ће кроз сат доћи газда и све уредити; жена је давала некакве савјете, а Црногорци нити су што објашњавали нити савјетовали већ посматрали Њемца с неким немарљивим љубопиством.

— Noch eine ganze stunde! Und dann muss ich noch Wieder Warten bis der Schuft damit fertig Werd!

Зволинцев уђе у станичку собу и замоли неку чудновато смрштену старицу да напуну вина с водом. Он се је желио удаљити од њемачког језика. Уђе и Михо, налише му чашу ракије — кучну се са господином и погледавши к вратима изусте с презрењем:

— То је Шваба... un tedesco...

На један пут узе свечани изглед и повика:

— Живјела Русија!

— Живјела Црна Гора! одговори добродушно Александар Петровић, — prego presto partenza...

Њему је лакше било говорити италијански него ломити српске ријечи.

Михо одобри покретом главом.

— Сад, сад... једна piccola ура... Врло је врућина, го подине.

„Да, није друге“ помисли Зволинцев па изађе да се и још наужива посматрајући чудновату слику окамењене природе. Њемац је и још једнако грдио. „Сигурно он пати од стомачног катара“ — закључи Александар Петровић, па на један пут постави себи питање: „Ма ће сам ја слушао тај суви глас?“ Он погледа Њемца и виђе да му је лице познато. Особито очи и уски нос. Као да је осјетио на себе тај поглед, Њемац се окрену и загледа у Зволинцева неким чудноватим погледом. —

„Чини ми се и он мене познаје,“ домишљао се Александар Петровић. „Мора да смо се виђали у каквом Висбаден-у.“ А он се приближи, подиже капу и врло чистим руским језиком проговори: Ако се не варам ја имам пријатност виђети Александра Петровића, Зволинцева.

То је права истина, али признати морам, ја не могу никако да се сјетим...

— Срамота не узнати другара... А ја сам те одмах познао... Ја сам барон Штејнберг-ам-штџн.

— Ваљдплесхен! повика живо Зволинцев, — ево заиста кога нијесам очекивао овдје видијети! Штејнберг, школски друг, нјуренбергски букван, ваљдплесхен, и још ваздан њемаца! сјети се он школских надименка. Не, каква промјена! Изпружио се уозбиљно се и пређе времено окаменио се у свом величију.

Узвик Александра Петровића, очевидно није се допао барону. Он хотимице изобрази на свом наранчастом лицу један извјештачени осмејак и проговори доста суво:

— Вазда један и исти шаливчина. Зволинцев се насмија.

— Ништа, ништа пријатељу — ја онако само, што ми је мило... Од куда ти овде?

— Службеним послом, одговори важно Штејнберг, — ја ћу ти објаснити, али да сједнемо ћегод у ладу.

„Ах, какав си ти гадов“ — помисли Александар Петровић, идући за њим к столу, који је постављен био у ладу под разапетим платном. Прави швабов од главе до пете. И такве шаљу службеним пословима, у славенским земљама! Они сједоше. Барон је продуживао изговарајући врло разговетно, сваку ријеч:

— Видиш ли, кад су дознали у министарству, да крећем за Тријешће, а од туда у Сицилају, замолили су ме, да свратим овамо и да предам једно писмо у руској мисији. Веома секретно писмо...

— Тако, да садржај тога писма тебе није познат, шалећи се, примјети Зволинцев, — али како да се ми не видимо?

— Не знам. Ја сам јуче у вече дошао, преноћио у гранд хотел-у и јутрос кренуо назад. Ја сам мислио јаза диеви при-спјети у Катаро, али због тог глупог случаја са екипажом... Ос се је сломила још у почетку саме узбрдице.

— Сад разумијем зашто се нијесмо видијели. У повратку са Ријеке, ја сам се задржао на Цетиње само по сата и не свратив у гостионици. Разгледавши Никшић, Острошки манастир, Зетску долину, ја сам остао неисказано усхићен тим мо-

јим путовањем... Дивота просто, која се не да с ничим сравнити... А народ особито какав је!

— Не цивилизован народ, рече суво барон, — ево напријер мој екипаж...

— Ах, остави се, молим те с твојим екипажом... Сједи са мном и мирна крајина.

— Велика ти фала. Ми ћемо се послѣје разрачунати. А ти, каквим си послом долазио овамо?

Зволинцеву се учини, као да га неко уштипну.

— Никаквим послом, а по сопственој вољи. Интересантнијег путовања, ја до сад нијесам имае.

— Заиста ја не разумијем што може интересног бити у тако једном дивљем крају гдје нема никаквих удобности, — изговором Штејнберг с нагласком неке претворне туге и снисхођења, — оvdје нема ни хамбера да ми живимо при свршетку деветнајестог вијека. —

— А ти, што би хтио? осјекну се Александар Петровић, — жељезнице са sleeping car?

— Разумије се. То је нужно сваком образованом и културном човјеку.

— Којем су своја уживања преча од свега. А тебе би све једно било кад би и пропала Црна Гора! Зар ти не знаш да је сва њена сила у архаизму и, да би је жељезнице и банкирска цивилизација упропастиле; да је прије свега позвата заједно с нама да ослободи јужно словенство... Жељезница би обезоружала Црну Гору.

— И учињела крај чудесима, којима се ми сад дивимо. А што нас се тиче Црна Гора?

— Што!! повика Зволинецев, — у томе се и састоји несрећа руског народа што ми...

На један пут он заћута, знајући да би била проста дангубица спорити са иностранцем о руским интересима. А колико их је у нас! помисли он. Њемци, Пољаци, Филандци, Евреји и, сви себе крсте и пролазе под руским именом и, понижавају и без тога осредњи ниво народног самосазнања. Сличних томе њуреберском буквану, има читави легион Њемаца, који живе с руским пасошима.

Али Александар Петровић, није се знао дуго љутити. Он одмâ запита:

— Ти путујеш у Сицилију? без сумње са аустријским лодом?

— Да... у четири сата у јутру полази из катаро пароброд Danubio...

— Љубезни, примјети доброћудно Зволинцев, с нагласком у којему јасно звучаше пребацивање — како ти брзо научи да говориш „Катаро,“ мјесто „Котор,“ и зашто ти не говориш „Danau“ у вјесто „Danubio“. То би бар логичније било, драги германизаторе. У осталом ја ћу имати и још прилике да огорчавам твоју егзистенцију. Ја такође путујем на „Danubio“ од Крфа, а одатле у Бриндизу.

— Чудновато, како ти остављаш мјеста, која ти се тако допадају.

Свршаје се рок одпусту... Ти мој драги и сам служиш, па знаш да нијесмо слободни... Треба служити.

Барон палећи цигару рече:

— Ја ћу брзо напустити Министарство. Ја се надам да ћу брзо у мјесту својег рођења добити за уједног (среског:) депутата, т. ј. по вашем за уједног предводитеља ће ћу служити рицарским интересима старог племства, које чува културу својих предака на Остзејским обалама.

Један од најглавних рицарских интереса, како ти свађаш, састоји се чини ми се у томе, да се дозволи племству опћити са управним властима на њемачком језику и да се Ђорђевић, може прозивати Дерптом? запита иронично Александар Петровић.

Штајнбергу је очевидно, била врло пријатна та примједба која му је дала повода да се може изјаснити.

— Тако мисле људи, који не желе загледати у истинску стварност извјесног питања. Ми чувамо културу која се је вјековима стварала и тим самим радимо у корист свега човјечанства. Ми смо свијесни величија својих традиција и, штитимо их од нападаја. У таквом послу нема ситничарства, т. ј. свака ситница има свог значаја. Дакле, ми чувамо територију: и своју рођену и својих ближњих.

— Насељену народом, којег ви упропашћујете и који ни појма нема о вашем сепаратизму.

— Ту нема никаквог сепаратизма. Али међу нама постоје симпатије од којих се ми не ћемо никад одрећи.

— И, наравно, вама ни стало није до наших, специјално-руских интереса и, ти имаш право кад кажеш, да се нас Црна Гора ништа не тиче.

— О! Ја сам то говорио са опште-човјечанског гледишта. Свака држава има своје границе и, све што се налази иза тих граница, мора да јој је туђе. То је основа државној интесивно-

сти. Ево за што панслависти неће никад изаћи на прави пут!

„И зар ћу чак до Крфа, слушати овакво поповање!“ помисли зловолно Зволинцев.

— Како оћеш, рече он ја одох казати свом кароцијеру да се пожури. Успут, ја ћу се и са твојим разрачунати.. Видиш, ти не говориш италијански?

— Не... Збиља, говори ли у Црној Гори талијански, да им и то спада у програму русификације?

Зволинцев се насмија.

— Ћути швабо, иначе казаћу да те умлате. Овдје то није тешко.

Испушивши до пола цигару, барон је стави у кратку ћилибарну кутијицу, па се диже да мало ноге отегне. Разговор с другом није учинио на њега никакав утисак, с тога јер је он одавно сматрао мисли Александра Петровића празним и неостварљивим фантазијама. Увјерен у томе, да славенофилство не продире у друштвеним слојевима и не изазива никаквог покрета на умове масе — он је сматрао, да не може ни бити иначе. Све што је руско, њему се представљало у неком извјештаченом облику, у некој спектралној синтези разноврсних зракова, а Славенство је мирно презирао.

(Наставиће се.)

CRNOJEVIĆ

НЕШТО О БОРБИ НА ПЛОЧНИКУ

војно-историјски приложак.

Од Рад. Космајца.

У в о д.

У XIV веку српске повеснице истичу се нарочито две судбоносне катастрофе по цео народ. То су: Маричка и Косовска битка. Ма да је било и пре прве и пре друге доста битака (променљива исхода), о њима се данас мало зна, јер их ове две судбоносне битке бацише у засенак, или им можда уништише све споменике о њима. Претходне битке Маричкој изазвале су саму Маричку битку, а претходне Косовској донеле су саму Косовску битку. Прва је донела пропаст Јужним Српским покрајинама, а друга Северним и Источним.

У низу битака, које су претходиле Косовској, најјаче се, како по важности, тако и по свом исходу, истиче Плочничка битка, о којој хоћемо овде да говоримо. Ма да нам оскудица у подацима отежава, да о њој говоримо, како по важности заслужује, а како би захтевало свако војничко разматрање — изнећемо ипак о њој бар досадањи познати материјал, како би подстрекли о овој ствари говор, да би се иста оценила онако, како је то по својој важности за Србе и заслужила.

Ради систематике у говору и јасноће разматраћемо овим редом: 1.) Прилике код Срба и Турака пре Плочничке битке; 2.) Кратке напомене о војсци Српској и Турској; 3.) Битка на Плочнику; 4.) Последице и важност ове битке; 5. Епилог.

Прилике код Срба и Турака пре битке Плочничке.

После смрти нашег најсилнијег цара наста општа отимачина за владавину. Малодушни му син Урош не бејаше кадар довршити започето дело свога генијалног оца, и катастрофа је била неизбежна. Од огромне, силне царевине Душанове посташе мање државице, подељене упоредо у три групе: прва на Северу, где беше најглавнији владалац Лазар Хребељановић,

пашанац Душанов*); друга на Југу, где беше владар краљ Вукашин; трећа група јесу приморске српске државице и западне, где беху управљачи Балшићи и Алтомановићи.

Да ли је сада могло бити оне силе у Србина, када је овако ужасно била раскомадана држава? Да ли су Срби сада могли дати онаког страшног отпора или бити непобедими освајачи, као онда, када је силни Душан држао у својој гвозденој руци целу државу, све српске земље? —

Када се овоме дода: неслога међусобна те властеле; да је Лазар нападао Алтомановића, а Вукашин све; да се крв српска и снага трошила на унутрашње зађевице, онда је јасно, да је од тада Српски Народ морао трпети пораз за поразом и у војничком и у политичком смислу.

Најмање су те трзавице требале Србима, који су баш по своме географском положају били и остали источна капија целој Европи, на коју прво мора закуцати свака најезда са Истока. — Па ипак, и поред тих унутрашњих незгода, Народ је Српски остао исти са свима својим врлинама, које га и данас краси. Он је баш у тим најужаснијим незгодама показао тако сјајних примера храбрости, да ни до тада ни од тада не по-к за нико — сем Скендербегове државе.

Унутрашње трошење допринело је, да су српске државе од тада биле вазда дефанзивне, и то без мало пасивно дефанзивне, јер растресена снага беше неспособна за офанзиву. — Деморализација је била политичка, али није иста у народ продра, она је обузела властелу, али није народ. Истина, да су вође народа биле властеле, ну ипак сваки под својим вођом, ма и бројно мален, вазда је народ на свом гнезду дочекао два пут и трипут силнијег противника.

Ваља да се зна, да народу српском нису недостајале добре вође војничке, већ му недостајаху сложне вође — што и јесте несрећа. — Неслогу своје властеле народ је сам персонифицирао у два историјска лица: Милоша Обилића и Вука Бранковића. Милош је представник народа, демократије (а Милош и јесте племић по заслуги); Вук пак преставник аристократије. Да би био народ тој неслози ова два првика тадањих држава српских већег колоритета, он их је сродио, створио их пашенозима, да би тиме изнео, како тада не беше властели ништа свето: ни рођачке везе, ни братска крв.

*) Романовић М. Ж. „Биографија и државничка радња Вука Бранковића и Милоша Обилића.“ Београд 1891., стр. 17.

Још је нешто овим престављено. У Милошу народ оличава своје јунаштво, карактерност и војничку способност, а која пропада од поквареног племства, од издајничке аристократије, коју је у Вуку Бранковићу оличио. Боље се оно време није могло преставити.

Овако стање у Српским Земљама систематски је крунило снагу народну а на рачун које се силовито поче дизати Османово Царство, да је и Беч ћесарев од њега задрхтао.

Док се овако код Српског Народа ишло са врха на ниже — дотле је азиско скитничко племе јачало све више и на Балкану и у Азији, и сваким даном бивало све силније.

Ма да се и у овој дивљачкој држави дешаваху нереди, ма да и Турци убијаше своје царе или се рођена браћа тучоше око престола, то код њих није имало толиког утицаја на целокупну државу, коликог је могло бити код других Европских држава. Узрок врло прост: само за то, што то и не беше држава уређена у потпуном смислу, већ то беху дивљи Азијати, који освојене земље држаху војничком силом и из њих црпише само њене производе и њена блага, не старајући се ниуколико да створе какво државно уређење од освојених земаља. При таквим околностима, сав наред свршио би се убиством сувишног султана; јер Турцима беш све једно, ко ће бити султан, главно је, да један мора бити.

Али чиме се тада нарочито одликоваху, то беше *војска*, која је надмашила све дотадање европске војске*). Користећи се неслогама и незгодама код Срба, а имајући одличну војску, Турци беху у превази над Србима, па су ту превагу умели употребити и створише како на Балкану тако и у Азији најсилније *војничко царство* тога времена.

И док је Лазар ширио своје области на рачун снаге српске, докле је зидао манастире и награђивао задужбине, дотле су Турци заузимали комад по комад земље у Маћедонији и Бугарској, те тиме постепено све више умањавали отпор, који су им Срби са овим областима могли дати. Мурат је био одличан војсковођа, одличан стратег и тактичар. Ваљало је победити околне ситније области, потчинити Бугарску и све околне земље око српских покрајина, па су тиме биле обезоружане и

*) Опис турске војске подробно је описан у делу: V. de la Broeblnere, Vosage... edition Ch Schefer Paris 1882. Ово су путописи Брокијерови из 1433 год.

Српске Земље, које су најзад а пре а после морале бити потчињене.

Ево Муратових операција:

1.) Заузео је готово целу Македонију.

2.) Приморао Шишмана III, бугарског, на вазалство.

Ово се све дешавало на 14 година пре Плочничке битке.

3.) Почетак операције према северним покрајинама. — 1380 године први пут Турци упадају у северне области српске, које тада имадоше превагу над осталима, јер после Маричке битке 1371 год. јужне области у кратком размаку већ беху пљен неситих Азијата.

А ако ставимо питање, да ли их је могао изводити без икаква плана, или је морао имати унапред смишљени план? — одговор нам одмах следује, када посмотримо његово пабирчење најважнијих тачака. Дренопољ, Пловдин, Чрмен, Јамбол, Ихтиман, Самоков, а за овим и цела Маричка долина беху наслон, беху основа, на чему Мурат сазида своје огромно и силно царство. За овим настаје још већи низ освајања све до битке на Плочнику, где је за мало застао, јер му ратна срећа за две године окрете леђа. Јер сад се нижу: повраћаји градова: Ниша и Пирота од Турака, а тек тада настаје судбоносна битка на Косову.

Из свега овога као резиме можемо извести:

а.) *За Србе*: растројство државе, феодализам, неслога и изједна међусобна борба; јунаштво, велика морална снага и добре војсковође.

б.) *За Турке*: укупност снаге у рукама једног вође, силина удара, добра војска, добре војсковође, незнатне размирице у Азији и Европи.

Према оваком стању, када та Турска војска бива на Плочнику тако тучена, да 20.000 мртвих падају, значи, да још и поред свих унутрашњих несрећа није код Срба све пропало, није нестало јуначког срца, које није изгубио ни за 500 година робовања.

Свакога, који би овим нашим речима приметио, да сами себи „комплименте“ чинимо, упућујемо на стране историке: Њемачке, Руске и Турске,* па ће у њима наћи још више хвале, но што их је изрекао и један наш историк.

*) Турски историк *Нешри* (код Ст. Новаковића) овако описује момент напада на Косову: Неверници (т. ј. Срби) стајаху као гвоздене горе тврдо,.... Наједанпут неверници насрну на стрелце с леве стране, потерају их назад.... те им редове у двоје располове. Исто тако разбију и орду

Кратке напомене о војсци Српској и Турској.

Напоменули смо, да српска војска беше добра и по спреми материјалној и по духу; у вештини војевања бејаше такође одлична, јер као и данас од вајкада Србин се рађао као војник.

Организација ондашње војске беше прилично као данашња организација Црногорске војске или Кара-Ђорђеве за време устанка у Србији.

Све податке за српску војску у XIV. веку — а тако и за Турску — припишемо из дела Новаковићевог¹⁾, где на врло опширан систематски начин изводи постанак, организацију и у опште уређење наше старе војске. Дакле учинићемо само врло кратак преглед, тек да се има некога појма о војсци, која је чинила чуда од јунаштва.

Целокупна земља делила се на војне округе, који беху разне величине, па према томе и даваху бројну количину војске. Сваки округ делио се на мање области, а ове имаше својих раздела и подраздела и т. д.

Свима је командовао владалац у рату или је у место себе одређивао већег властелина.

Војска је бивала код својих кућа и радила своје домаће послове, ну имала је одређена времена када се вежбала војничкој служби. Она је већ била у напред подељена на родове оружја и струке, па као да то беше чак и наслеђено.

Ну осим ове главне земаљске војске постојала је и најамничка војска, коју су држали владооци, велика властела, кнезови, жупани и у опште обласни управитељи. Она беше вид данашње гарде односно сталног кадра, т. ј. војска вавек спремна за евентуалне случајеве.

Називи старешина војске беху: војводе, властела велика и мала, кнезови, жупани велики и мали, (главари града или области), тисућници, стегоноше, сатници, челници, десетници и т. д. — Какве су пак дужности биле овим војним главарима нигде вије забележено нити се поуздано зна, па ипак се може логички одредити према самим њиховим називима.

пазарску, која је одостраг стајала, За леђима је стајала Овчарица, која се напуни мртваца. Муле, коњи и пртљак се заплету, те се тако онима затвори пут и немогну побјећи, него буду погубљени и остану као мученици за веру на бојишту. Тако неверници победе цело лево крило и за то маљакса дух код свију.

¹⁾ Новаковић. С. „Стара Српска војска“, историске скице из „Ратника“ прештампао. Београд. 1893.

Ова војска са својим старешинама концентрисавала се на заповест владаочеву онде, где је он то својом наредбом назначио. Тада је сваки војвода или властелин одређивао својој војводини тачку концентracије па онда целокупну своју војску водио на главну тачку концентracије целокупне земаљске армије. Та главна тачка звала се по народним нашим песмама *рочиште*. Одатле је војску у бој водио и даље њом командовао сам владалац или његов заступник.

Војска се српска делила и на родове оружја. Тако је било главних родова: пешадије и коњице. Помоћних родова: артиљерије, т. ј. велике праћке, корњаче за рушење, балисте и т. д. Даље је било и помоћних струка: ћелатора (коморе) и санитета. За прво се поуздано зна (т. ј. за ћелаторе) док за друго нигде се не помиње изриком, па ни у Душановом законнику, ну свакако је морала постојати и та струка само другог вида. — Зна се поуздано, да је било дворских лекара; зна се да је и сваки властелин и главар имао свога домаћег лекара, па је и природно, да су ови лекари за време рата вршили санитарску службу уз припомоћ свакако нарочито одређених помоћника. Дали су пак за време бојишта стварана нарочита превијалишта дали су рањеници скундани, то је тешко одредити — и пре бисмо рекли да није, но да је било. Наше народне песме фигуративно оличавају тај санитар за време косовске битке у Косовци Ђевојци — па свакако да је та санитарска служба и била така, да су помоћници и лекари после борбе залазили по бојишту и лако рањене на самом бојном пољу превијали и пружали им помоћ, док тешко рањенима такође олакшавали муке самртне склањајући их, свакако, по оближњим настањеним местима. Најзад санитарска се служба није ни могла изводити у ондашње време као данас, јер је и сам вид борбе био сасма различитији од данашње. Сам принцип је био: убијање без милосрђа.

Оружје српске војске било је: оклоп, штит, сабља, мач, копље, мало копље, буздован, нож, лук са тулцем стрела, ручна праћка, наџак, секира, брадва, за овим: балисте, велике праћке, катапултe и т. д. што се само употребљаваше за време опсаде. Ово последње, као што и напред поменуемо, беше вид управо претходница, данашње артиљерије.

По родовима оружја беше овако наоружана. Пешадија имаше: стрелу, мач, мало копље, штит, ручну праћку и нож. Ну у овоме није било правила ни прецизности. Могло је бити да је по неки имао свега двоје а неки и више. То је све зави-

сило од снабдевености и финансија појединих области и жупанија. — Коњица је била наоружана: оклопом, сабљом, дугим копљем, штитом, буздованом и кратким ножем. Коњица је вавек била снабдевена боље и чинила је главну снагу војске. За српску коњицу ваља напоменути да је била оклопничка, т. ј. тешка, која је заиста вавек односила победу и на коју се вавек у оно време највише полагало. Ну од Косовске битке сна изгуби ту важност, када Турци показаше, да је за коњичко дејство ипак боља лака коњица, коју они имадоше на Косову. — Артиљерија ¹⁾ пак осим поменутог носила је свакако и других справа за рушење. — Комора је била састављена из товарних коња и осталих животиња које се могу товарити, као што је у опште трговачки пренос и био чињен на тај начин. Комори бехе исти задатак који јој је и данас.

Ово је од прилике укратко изведена организација, састав и наоружање војске српске, која се тукла са Турцима на Плочнику и која је изишла најзад смело и на Косово.

*

Сад да пређемо на организацију, састав и наоружање Турске војске. Ну овде не бисмо имали шта ново казати до без мало рећи све, што рекосмо и за Српску војску, ну пошто је ипак било неке мале разлике, то ћемо учинити само те и напомене, где бехе разлике.

Турци не регрутоваху војску у први мах из области, јер их у Европи и не бехе, већ сву војску довлачише из Азије. Као полудивљи народ освајачки, чим је коју покрајину подчинио, тражио је данак и помоћ у извесном броју војника. На тај су начин попуњавали своје проређене редове у прво време, па то им остаде обичај и доцније, када на нашем полуострову васпоставише своју државу. Према овоме војска им се у главном делила у два вида: сопствена војска и вазалска. Али неминовна посљедица суседног утицаја није и њих промашила. Грци, Срби и Бугари, као њихови најближи суседи, утицаху на Турке, те је најзад њихово уређење војске постало исто као и у суседа са можда још неким савршенијим облицима.

Главари војнички беху исто тако уређени као и код Срба само имена беху друга: Читлук — Сахибија (господар окружја), спахи — оглан (ново-установљени ред властелски), сан-

¹⁾ Ми називамо артиљерија јер јој је готово овде правилније назвати, него ли данас име јој је дошло из латинског *ars-tis*.

цак бег, папа, субаша, војнук-бег (командант коморе), војнук (комора) и т. д.

Можемо овде додати, да су Турци имали комору врло велику. Коњица им беше лака, без оклопа, ну ипак на грудима имаше неке мале плоче, вид данашњих тока у Црној Гори.

После ови кратких напомена, да пређемо на саму битку.

(Наставиће се.)

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

У А Л Б У М.

— Госпођици Н. Н. —

У мом врту бјеше цв'јетак
Мио, драг,
К'о осмијак раног јутра:
Ведар, благ;

Ресица му миловала
Цв'јетну груд,
А сунашце одгонило
Од њег' студ;

Хранио га срца мога
Врео жар,
Небо на њег' изли'вало
Рајски дар..

Осмјехом га цјеливао
Зорин сјај
И лахор му мирис слао
У свој крај...

Ал' једнога л'јепог јутра
Сину сјај:
Дође мома и узабра
Цв'јетак тај — —

А на мјесту, гдје се вио
Цв'јетак драг:
Отворена рана жуди
Мелем благ...

Шта је цв'јетак? Гдје је рани
Прави стан?
То не знати ко је обр'о
Булистан.

ЂУРЂЕ
CRNOJEVIĆ
Богдан Крајишник.

* * *

Угуши сузу! Нек' душа не рида
И плачне очи нек' не сузе више;
Јер тугу грозну заборавност вида,
Кад је дохвати и са собом збрише...

Лице се твоје већ борама кити,
Очи ти мутне, жар се њина гаси...
Угуши сузе! Немој нујна бити
И нека стану грозни ти уздаси!...

Буди весела! Нек' ти осмех реси
Пуполке рујне, уста твоја бајна,
А твога срца боле и ти греси
Нек' буду од сад за цео свет тајна!...

Борислав Сл. Минић.

МУТНИ СЕ ВАЛИ ДИЖУ...

Мутни се вали дижу .. Облака покров густе
Лазур небеса скрио и сјајни сунца зрак, —
Ја лутам, куда? не знам! — пут мој усамљен, пусти,
На душу моју пао још тежег мрака мрак!

Ти о љубави моја, где си, ах! где си сада,
Да њежном ласком пружиш души ми свјетлим над, —
У часу бола мога, у часу горка јада,
Кад самог смрт ме тражи да скине живот млад?!...

Далеко тече Нева, а ти и не знаш, мила,
О тешком болу моме ти не чу тужан глас!
Сузна би дошла к мени, ручице њежне свила,
Љубећи бл'једе усне, чекала дан и час!...

А ја бих ладним челом на твоје пао скуте,
Бездушни свијет презро. и — на мој смрти дан —
Плачућ' бих мајку звао, упаро поглед у те:
Па мирне душе тад бих уснио вјечни сан!

NACIONALNA
BIBLIOTEKA И Р.

Лептир шарени, позво у јесени,
Крилама златним на руку ми спусти се,
Као да тражи мирисаво цв'јеће, —
Погледом тужним окреће се к мени...

„Ах, гдје је сунце?“ — питао ме знам ли —
„Гдје медно цвјеће, моја ружа мила!“ —
И росна он је затресао крила...
Како те жалим мој лептиру мали!

Минуло све је, мој лептиру мали!
Ни сунца за те, ни цвијећа нема;
Олуј се страшни из облака спрема —
И твој ће живот однијети вали!...

Близак-Вазата.

НА ШТО НАМ ЖИВОТ?

(Pourquoi la vie?)

— Рационално ријешење питања опстанка.

Пријевод са 25-ог француског издања Г. А. Русотто.

— Ур. —

(Наставак.)

Али ипак није та прошлост у толико помрачана, да не видимо никаквих њених трагова. Ако се ми, ослободивши се од спојашњих утицаја, задубимо у сами себе и пажљиво анализирамо наше укусе, наше тежње, наћи ћемо такве ствари, које се, уз васпитање, што у овом животу добисмо, ничим објаснити не могу. Полазећи од тога, ми можемо то прошло установити бар општим цртама, како не у појединостима. Што се тиче наших изгреда, на које смо увек у овом животу давали рачун, и ако су се они бајаги изгубили испред наших очију, ипак њихов узрок постоји, а то су наше страсти, наш бујни карактер, који се мора умекшати новим преображајима. Таквим начином ако ми у завијутцима прођеног пута остављамо најопасније успомене, ипак приносимо са собом плодове и пошљедице скоро довршених радња, т. ј. савјест, расудак, карактер, баш онаквима, какве смо сами израдили.

Оно, што зовемо урођеношћу, није ништа друго, него морално и интелектуално нашљеђе, које су нам завјештали прошли животи. И сваки пут, кад се пред нама отварају смртна врата, када душа наша, слободна од јарма материјалнога, искаче из свог тјелесног плијена, да уђе у област духова — прошлост иступа пред нама у свој цјелини својој. Она види све врсте свог опстанка једну за другом, своје падове, свој застој или брзе кораке. Она суди сама себе, мјерећи прођени пут и при прегледу својих гадних поступака, или пак својих успјеха, налази своју казну или своју награду.

Пошто се циљ живота састоји у интелектуалном и моралном напредовању бића, пита се: какви су услови или средиште

најподеснији за достигнуће те цијељи? Човјек може да ради над тим напредовањем уз све услове, у свакој социјалној средини, али ипак при извјесним условима та радња може испасти најплодотворнијом.

Богаство пружа човјеку широко средство за образовање; оно му даје могућност да мање-више развија свој ум; руке су му одријешене да оснива разне заводе, са којима би олакшао стање своје несретне браће. Али, на жалост, ријетко је наћи такве људе, који сматрају за дужност радити на корист олакшања невољног стања материјалног и умног свом слабијем брату. Богаство често суши срце човјеково; оно гуши онај унутрашњи огањ, љубав ону према прогресу и социјалном напретку, који загријава сваку благородну душу; оно поставља границу м-ђу jakim и slabim; оно нагони да се живи у оним сферама, куда се не могу примаћи јадници овог свијета, куда, значи, не допиру њихове бриге и јади.

Сиромаштво исто тако пре тавља страшне опасности: унижење карактера, очајање, самоубијство. У колико нас богаство наводи да будемо равнодушни себичњаци, сиромаштво, приближујући нас к slabima, приморава нас, да са овима дијелимо њихове јаде. Треба човјек сам да страда, ако хоће да оцијени страдања других. Док се богаташи на врхунцу своје славе завидљиво такмаче између себе, сиротиња са једнаком невољом живи у дирљивом сабратству. Погледајте у зимње мјесеце на птице свога климата када небо потамни, а земља се покрије бијелим сњежњим покровом: пригучивши се једна к другој на крају крова, узајамно се топле у тишини. Нужда их спаја. Наставу ли топли дани, јарко сунце, богата храна — прхну, боре се, гоне се и рањивају једна другу. — Ето такав вам је и човјек: у дане жалости вам је мек, љубаван према својим ближњим; чим се мало ојача материјално — заборави се, постане ужасан.

Најблагодотворније је за морално развиће и задобивање неопходних добротина средње, скромно стање. Удаљен од вихора лажних наслада, човјек боље може судити о животу. Он ће узети само оно од материје, што је потребно да сачува његове органе, али ће избјећи рђаве навике, а неће постати добитком многобројних, вјештачких и сујетских потреба — тога бича човјечанства.

Он ће тада бити трезвен и трудољубив, задовољавајући се малим, јаче од свега привољавајући се разумним задовољењима и радостима срца. Наоружан таквим начином против пријеступа материје, човјек, осјећен чистим разумом, виђеће своју

сјајну судбину. Појимајући циљ живота и узрок ствари, он ће остати тврд, чврст пред тугом и примораће је, да послужи као поправка, чишћење и напредак свој. Он ће срести муку храбро, знајући, да је она спасоносна, да је она удар, који потреса душу нашу и из ње се може излити сва она жуч и мржња, што се у нама налази. Па ако се људи подругују са њим, ако је он жртва неправде и интрига, научити трпељиво преносити своје незгоде, окрећући своје погледе пут Христа на крсту и наћи ће утјеху у мислима, да је и Он страдао и умро за човјечанство.

Најпослије, када, послије праведно прођеног живота, наступи свечани час, он ће мирно, без сажаљења, примити смрт, ону смрт, која препада силне и осјетљиве преставнике овог свијета и која за строгог мислиоца није ништа друго, него час избављења и препорођаја; врата, која се отварају у свијетло царство духова.

Он ће тај праг, који води у надземне области, прекрочити мирно. Његова савјест, ослобођена од материјалних окова, устаће пред њим као судија, преставник Божији, питајући га: што си учинио од живота? Он ће одговори: борио сам се, страдао сам, волио сам, поучавао сам у добру, истини и правди; показао сам собом примјер Свевладу и смирености; облачио сам оне, што страдаху, утјешао Свевлада и Свевладу.

И сад, кад ме Предвјечни зове на суд — ево ме, јављам Му се!..

VII. Виша цијел

Човјече, брате мој, вјеруј у своју велику судбину! Ти си рођен с јаким, али необрађеним способностима, бескрајним тежњама, а дата ти је вјечност за то, да их развијеш и задоволиш. Ти си одређен да растеш кроз читави низ промјена, да се развијаш знањем, чистиш тугом и јадом, добијаш све ширу и ширу науку, својства све благородњаја. И још више је Бог учинио за тебе. — Дао ти је је средства, да примаш учашће у опшарном дјелу Његовог бескрајњег савршенства: откриће нових путова за твоју мање способну браћу, њихово васпитавање, тгљење и подизање њихово к себи, упознавање њихово с величанственошћу и највећом љепотом, чудном хармонијом васелене — зар се то не зове стварати, реформисати душе и свјетове и зар није претежнија ова гигајска, пуна наслада и радости радња од досадне и бесплодне нерадње? Има ли ичега бољега

и достојнијега за бесамртни дух твој, него свакоме и свуда чињети добро и правду!

Подигни погледе твоје, обухвати опширну перспективу твоје бескрајне будућности. У том погледу попрпићеш неопходву енергију за борбу с вјетровима и бурама живота. Хајде, добри борче, вијни се на те врхове, који се зову: добročинство, дуг, жртва. Не заустављај се на путу, да скупљаш шарене цвјетиће и да играш на позлаћене пиљке. —

Напријед! Вазда напријед! Видиш ли на далеком небу оне гореће звијезде, она безбројна сунца? Колико ли је вијекова требало, док се онако удесе? колико ли ће вијекова требати док се сруше! Али знај, да ће доћи дан, када ће се све то угасити, када ће сви они гигански свјетови нестати, да уступе мјесто другим куглама, другим планетним породицама. Од свега овога што видиш, ништа неће остати. Вјетар пространства насвагда ће замести праšину тих изношених својстава, али ти — ти ћеш вазда живјети, неуступно продужујући свој вјечни пут у недрима непрестано обнављаних стварања. Што ће ти онда за твоју очишћену и узвишену душу сјенке и бриге садашњости? Ефемерни догађаји нашег пута оставиће у дубини наше памети само слабу успомену, пријатну или непријатну. Пред бескрајним догледима бесамрћа, невоље и муке садашњости биће тек пролазећим облаком по сред јасног неба.

Измјери дакле у правилној цијени интересе живота. Не мораш их презирати, јер су ти неопходни за твоје прогресе и твоја ће мисија бити, да им помажеш у напредовању помоћу твог самог напредовања; али им се не подај сасвијем и тражи прије свега од њих корисна за се упуства. Благодаречи њима, разумјећеш, да није цијељ живота у насадама, ни у земаљској срећи, но, помоћу рада, учења, испуњавања дуга, у развићу оне душе, оне личности, коју ћеш наћи за гробом онакву, какву си сам створио у свом земаљском животу.

Овдје остављам пријевод. — Автор приступа експерименталном спиритизму. Струја мислилаца Америке и западне Јевропе, који развише читаву интелектуалну и моралну револуцију о томе. Али нека опросте високи умови обичном смртном, ако то назове тривијалном утопијом. Зар није чудновато тврдити, а још чудноватије вјеровати, да душа, ослободивши се окова блатног тијела, не губи ипак тјелесну своју облогу, већ је бајаги умотана у неку

ваздушну, гасну формулу, облик људског тијела! — То је онај перисприт, о којем обећавах више коју рећи. Извјесна „достојна“ личност (медиум), под притиском узрујаног страха и слијепог убијеђења, силно ојачавши афекцију нервне системе, материјалне предмете у покрет изазива, па се, помоћу тога, разговора, а ако хоћете, и гледа умрле душе, оне душе, које давно одоше Суду Вјечне Правде. — С хришћанске тачке гледишта вјеровти у то — гријех је, с интелектуалне — феномен, чудан феномен!..

Ур.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

П Е Р О.

— Ц Р Т И Ц А —

— Свет Ђоровић. —

Перу је свак познавао, а ја сам с њиме био чак као неки пријатељ. Дућан му је био готово у средини вароши, а у дућану није држао ништа друго, осим воћа. По ћепенку би увијек поређао до десетак зембила у којима се могло видјети и крушака и јабука, шљива, прасака и друге воћије. Иза зембила поредаве су три четири вреће са орасима, љепшњицима и бајанима, а иза тих врећа вирила је мршава Перина глава са великом брадавицом међу обрвама, да би човјек прије могао опазити брадавицу него нос и са старим фесом на глави, на врх кога се лепршала кита попут мишијега репа... Од некаквих старих кеса начинио је себи као шилту, па би ту прекрстио ноге и, пушећи, чекао да му се јаве муштерије. Са тога мјеста ријетко би се макнуо, — осим по послу, — нити би извирио из дућана, па макар се на чаршији догађала читава чуда. Говорили су, да је од велика сјеђења и постао онако погрбљен. А био је погрбљен баш добро, те кад би ишао, изгледало је, као да нешто тражи. Ради тога су га многи и тражили, кад би извишао послом на чаршију. „Шта си изгубио Перо?“ питали су га и он се, због тога, кидао од муке. Ја сам га увијек жалио, кад би, након њихова дражења, уљеглао у дућан и готово кроз плач почео их провати. Жао ми га и за то, што је онако немоћан и стар.

И воће у зембилама било му је старо, сухо и оковијало. До душе он је доносио и свјежега и лијепога, али је тога било много мање. Прашина му попала по свему, а нарочито по јабукама, те се не може распознати или су црвене, или жуте. Па ипак поред свега тога (а и поред тога, што су му се муштерије ријетко виђале пред дућаном) у њега се, међу зембилама, могло видјети више замотаних фишека, пуних воћа, — бива што их је продао. Он је те фишеке нарочито износио, да их свак види, а сваки дан било их је много и сваки дан умотани у новију хартију.

како је стари начин трговања право трговање, а овај данашњи да је само промећање...

*

Једнога дана деси се, да Перину комшији, омлађем једном бакалу, полиција просу два септа воћа у воду, зато, што је зелено.

Ја први јавих Пери за то.

Он као да ми не повјерова. Упиљи у ме очима, унесе ми се у лице, па кад опази да се не шалим, скочи и изађе пред дућан. Хтио се својим очима увјерити... Пред дућаном застаде и освједочи се, да је све онако, како сам му казао. Тад се опет врати у дућан. Лице му се чисто сијало од радости, а искезио зубе, па се смије иза свега гласа.

Не сјећам се, да сам га икада такога видио.

— Ето... ето... — изусту силом се уздржавајући од смијеха.. — Таки... таки су сви младићи и онака им је сва роба!... Оће они зелено да купују, а јефтино да дају... И сад да му се све прспе у Неретву!... Нека!.. Тако и ваља!.. И њега би требало бацити у Неретву, ако не зна пливати, па да други виде и да се чувају од таког, непоштења.

Говорећи ово он је готово играо. Није хтио да сједне него само поцупкује и кези зубе.. Изгледаше ми, као да му и она брадавица између обрва некако игра.

— Сад... сад ће и опет свијет у мене нагрнути, к'о некада, кад ових младунаца није ни било и кад сам ја сам радио... Нико сад не ће ни погледати на другога.. Свак ће казати: „Опет је Перо најпоштенији!.. Он је стари човјек, а стари ће људи само поштено“... Свак ће опет волити скупље да плати, а боље да купи!.. Барем се нико не ће бојати грознице, јер ко купи зелена воћа добиће грозницу, па ће дати више докту-рима, него ли би платио Пери за добро и здрело воће...

Тога дана скиде он сву прашину из раfoва, пречисти све зембиле и воће у њима, па чак и орахе претресе. И чињаше ми се некако лаган, окретан и брз као никада до тада.

А свакога часа истрчавао је пред дућан, да види: кад ће муштерије нагрнути, те да му за по сата дигну сву ову робу што му је у дућану. Чак је у себи почео нешто и да пјевуца. То је било одвише!.. Перо одавно није ни на Божић запјевао ..

*

Други дан изишао је раније. Још једанпут је распремио и очистио дућан и претресао све. Затим је сјео на своју шилту и поново очекивао муштерије.

— Данас, — мислио је у себи, — пазарићу све ово што имам у дућану... Па ћу купити све ново... Па ћу и то ново продати... Па ћу мало подигнут' цијену, да још више добијем... Па ћу потље проширит' дућан и уредити га, да све цјева... Па ћу најпошље добавит' и једно момче, јер не могу сам све подмирити....

Из тих мисли трже га вика баш онога комшије, што му јуче просуше воће.

— Ево бостана новoga, финога, лијепога. Студен је к'о лед а сладак к'о ме-ед!

Перу нешто штрецну у срцу.

— Оклен сад бостан? — помисли. — И како ће га бити, кад је још рано?

Па и нехотице се подиже, да мало повири и да се увјери: говори ли комшија истину?

Но како повири, тако и застаде.

Око дућана „нога“ скучила се читава гомила свијета. И све то пазарује, виче, погађа се и носи.

Перо разјапи уста. GORE ĐURĐE

— Има ли овај свијет памети? — Ој гласно изговори и стаде пред дућан. — Зна ли ико шта је јуче било?

И готово силом поче теглити неке пролазнике за рукав.

— Ходите! У мене је „иста“ роба.

— Скупо је у тебе, — одговори му једна крезуба дјевојка и мину поред њега.

Перо се подбочи и погледа за њом. Преврну се нешто у човјеку, па би полетио за њом, ухватио је и ногама изгазио... Ал, не могаде да крочи ни стопе напријед... Стегну га нешто за прси, стиште га, па нити му да крочити ни дахнути. Он хтједе да викне нешто, махну рукама као да би да зовне некога и — стропошта се на чаршију.

Салетише га људи са свих страна, те га почеше дизати... Најпошље га однијеше кући.

До три дана умро је.

*

Наком краткога времена суд му отвори дућан. Некакав трули задах запахну свакога, те с муком уђосмо унутра... Све је било у нередy! Пауци испреплели мреже по свеме дућану,

па се лијепе и за хаљине и за знојаво лице; испреметане зембиле запињу за ноге.. Из њих се расуло воће на све стране, а нешто га и миши развукли. Љуске од ораха непрестано хрште под ногама... Наиђосмо и на фишеке!.. Отворисмо их, кад у њима ништа друго нема, него по двије три гњиле јабуке. Те је јабуке Перо сваки дан замотавао у другу хартију и истављао свијету на видик, да сваки види е има пазара... За дућаном, у малој ардији, наиђосмо опет на читаву гомилу самога гњилога воћа. По њему су скакали миши и легли се. Ту је Перо бацао своје воће, па нека пропане, кад се не може скупо продати.

Сиромах Перо!

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

ЛИЗА ФЛЕРОН.

РОМАН Г. Охнет-а.

ПРЕВЕО Сутварскій.

(Н а с т а в а к.)

Прељуба, насиље, освета, финансијалне катаклизме — народне несреће, све бијаше за трагедију! Па раскош женскиња, које мода захтијеваше! Бого мој, чудноватог ли предмета модерна раскошност на бини изложи! Па каквим се куријозним и сласним особинама париски живот с дана на дан богађаше! Све се такмачаше да осигура успјех идеје. Раскалашни живот, који се провађаше, бијаше драма непрестано бакусна и жалосна, у којој сузе бијаху смијешане с крвљу.

Не бијаше никога, који би показао пут зловољним и клоуним, ушљед немарности равнатеља списатељима, па би цијели један богати расадник талената букнуо, осигуравајући славу и будућност зачетника. Но Ромбод не малаксаваше, управо до крајности занешен. Он одређиваше улоге, преставаљаше испресијецано и јасно са мимиком клонулост остављених и занешеност заљубљених, пријеђаше попут љубоморног, сијевајући очима, са подигнутом руком приближаваше се да убије прељубницу. Он бијаше драма пуна страсти, пуна жара и лиривма, који Климентину узнемираваше.

Надимљући воздрве и загушљиво дишући, комедијашица се, попут коња, кад му до уши допре глас ратне трубе бијаше за часак занијела сликом драматичне љепоте. Она пламтијаше, и владавши њом незасићена страст за позоришгем, такођер се занијевши, уплијеташе се у причање Ромбодово са ватреним фразама, које Ромбода подбадаху као ударци бича

— Ма шта се преставаља, драгане мој!... Жене су данас добре и поштене оне, које су модерне! А те бих ја добро могла преставаљати!...

Она умукну. Једна јој идеја паде на памет, попут једне капље студене воде кад падне у врелу воду, ушљед које се умири.

— Како смо луди! рече она. Ми се угријавамо, угријавамо... А позориште?

Ромбод се посади и умиривши се приправи да одбади задњи ударац.

— Имам једно, одговори он потресеним и уједно триумфалним гласом, као да бијаше открио какав најбогатији златни амерички мајдан.

— Које?

— „Драматичне фантазије.“

Климентина се зачуди, а руке јој падоше као мртве.

— Та пећ! повиче она. Али ти, јаднице, на што и не помишљаш. Та никакав се успјех у њему постићи не може. Сваки је покушај узалудан био. Сами зидови досадом кипе; публика га више не оће полазити. Оно је као каква кућа у којој су сви обитаваоци, кратељем заражени, помрли. Ко би га унајмљивао?

— Мене није страх! Неуспјех није приљепчив, он је особан.

— Али најспособнији у Паризу, које је позориште занимало, упропастише се! Зар се поуздаваш, да ћеш боље среће бити него ли они?

— Па зашто не? Вјеруј ми, нема несретних позоришта, настави Ромбод са ватром увјерења, који опет проузрокова сумњу у души Климентине. Свему су крива слаба друштва.

Он бијаше устао и посматраше собу за тоалету, шетукајући се неодмјереним корацима. држећи златни нож за кидане хартије („tagli a carta“), јашменове ручице, који бијаше узео са пећке, и црташе са сјајном општрицом бизарске знакове у простору, као да хотијаше опчарати судбину, па настави:

— Видиш ли? Имам особитих идеја у погледу театралне шпекулације. Мислим нешто учињети са свијем различито од онога што се до данас радило. Једна нова тактика мора да извојује непредвиђене побједи. План је сличан ономе, којим се Бонапарте послужио да освоји Јевропу. Започињем прије свега са промјеном имена позоришту. Збрисаћу стари натпис: „Драматичне фантазије,“ а замијенићу га новим, златним словима исписаним: „Модерно позориште,“ који је одличнији и пун обећања, који се чудновато слаже са мојим програмом. Наредићу да се помете, да се прочисти дворана, која се у најгорем стању налази; пресликаћу је и тапечирати из нова; украсићу је покућством, и уресићу је као једну лијепу двораницу. Хоћу да се моји гледаоци налазе у угодном центруму, да им се мили забавља-

ти. Треба да се од вестибула, огледалима и важевима цвијећа украшеног, до галерија и палака, раскошно намјештеним, весело осјећање са осмјешљивим тоном сликарија истиче, уз мекоту тапета и угодног и милог освјетљења. Куд се год очи окрену треба да почину мирно и задовољно. Прва и најглавнија тачка јест, погледај, приправити помоћу добрих материјалних утисака интелектуалне утиске, које гледалац мора осјетити. Никада се гледаоцу, кад улезе у једну угодно намјештену и жвавахну дворану, неће досадити, па слушао он и какав осредњи комад. Он ће и слаби дио његов са стрпљењем пазити, и оно што му сјутрадан остане у памети сличиће свјетлости свјетионика. Дочим у једном мрачном и неудобном позоришту шта вриједи и најбоља и најврсније изведена престава? Али ја ћу се постарати да добијем изврених предукција, а моја бонбонијера окупљаће елегантно друштво. Знам за стално да ћу муку поднијети, док опет привучем народ, који се био одбио од овог позориша. Али рачунам на моје друштво да постигнем овај успјех. Престављаћу позоришна дјела најбољих паришких писаца, па ћеш видјети чудног успјеха! Како ћу их платити? Наумио сам бацати новац кроз прозор, јер одвећ сам сталан, да ће ми опет уљести кроз врата.

Он могаше још говорити, тумачити своје планове и набрајати своје реформе. Климентина га више не чујаше. Пред њеним се очима простираше једна ојајна, цуна по избор свијећа дворана.

На бини, при вијемој тишини, нека жена престављаше један патетични дио и сви плакаху. За тим, изненада, заори се јако аплаудирање, а из предњих палака падаше пљусак цвијећа. Климентина чујаше да публика удараше и ногама; опијеност за тријумфом усељаваше се све више и више у њеној глави, јер она бијаше та комедијашница, која проузрокова енгувијазам, и коју гледаоци у црној одјећи и бијелој огрлици изазиваху на позорницу. Она јасно виђаше како руке једна о другој удараху и љујаше врло добро како поновно узвикују: Вилар! Вилар!“

Опазивши да су то саме илузије, диже се са осмјехом; сјети се да је код Ромбода и да срећа њена небијаше до један сан.

Једну ријеч, коју јој изговори њезин стари друг, бијаше је тврдо упамтила, на име: — новац!

Можда је он узрок удруживања. Та нашто јој је Ромбод све оно причао, ако не да ју заиниересује за подужеће, да је за себе придобије, и да му поможе с новцем?

Она га сумњиво погледа, па му рече:

— Али одакле ти новци?

— Ја их имам, одговори охоло Ромбод са поносом каквог човјека, који је пронашао саобраћајни пут са подрумима француске Банке. Прије свега педесет хиљада динара, које лично посједујем, а које мислим уложити у овај посао, посвједочиће ти колико сам занешен за овом стварју... За остатак имам капиталиста...

Да се је некадашњи Фрањо по несрећи промишљао, или изговарао са: виђећемо или тражићу, Климентина би оборила главу и искебала се из неугодног положаја. Али Ромбод звонаше новцем у свом џепу, истичући и оне својих другова. Немаше потребе до прибјегава туђему тобоцу.

— Знај да сам сва на твоје расположење, рече Климентина, и надам се да си најприје на ме омишљао.

— За упи, да, рече Ромбод.

— А рад главнице?

Младићево се чело помрачи, и заузевши Ромбод позу сјетну проговори:

— Не, Климентина, не! Ништа од тебе нетражим, већ само тебе! Твој таленат, којег дијељаш за вријеме наше заједничке биједи и невоље. Доприједи ми и осигураће срећу. Нећу ја да рад нашег пријатељства тражим код тебе везу интереса... Па, видиш, жене и нијесу увијек равноразне. Ти би могла у стању љутине рећи да имаш капитала у мојем послу... Свијет је зао; он би дочуо ову вијест, па ето моје пропасти. Сад моја част биће она мога позоришта; треба да буде слободно од свију интрига. На пошљетку, исповједићу ти, хоћу да будем апсолутни господар и да не одвисим од никога. Успјех мога предузећа оснива се на овом увјету, и морам успјети.

Он се покрену попут најваљанијег глумца гледајући Климентину зачућену.

Особито ћу те замолити, да не прокажеш план Нуну; он је одвећ оптроуман, па ће пазити одма користи, зажељеће да се умијеша, а пошто од њега зависим, нећу му моћи одбити.

Лијепа се дјевојка наче смијати; овог се пуга бијаше опет сусрела са својим Ромбодом.

Овакав разговор имао је за пошљедицу да се склопио и утврдио уговор, којим се обвезиваше најсмјелији од свију равнатеља управљати позориштем.

Кад ову вијест дочуше пријатељи и другови Ромбодови захвалише Богу. Уздуж булеварда не чујаше се ни ругоштад

до ли узвик: луд је! манит за везање! Факт је да и саме прилике бијаху против њега, и сваки га сматраше за безумника. Без претходног обавјештења, без надлежности, срчан, само од неколико година назад, вјежбајући се у вјештини, незнам, јер се бијаше прикрио под псеудонимом Фрањо, Ромбод улазаше на равнатељску столицу, са мишљу да подигне једно позориште, које бијаше својом тежином сузбило најсрчаније и најспособније. Он га називаше „Модерним позориштем.“ Мишљаше можда, да, кад промијени натпис, да ће промијенити и кућу?

Да се његови бакрени новци измијене у златнике, опет не би био богат.

Његова идеја бијаше, да измијени људство; али у оном несретном поворешту да се радило и на изрођење опет успјеха не би било.

Кад се глас просу, да Ромбод намишља престављати драму, а особито модерну драму, опетовано зачеше викати: манит је! манит је! заиграо се.

Но он не само да не бијаше манит, већ напротив разборит и имаше способност да другога и поучи и научи. К томе као и сви велики људи имаше своју звијезду, којој се за ведрих ноћи обраћаше и којој управљаше своје тајне прошње. Овај ђаво од младића, свјетив попут каквог старог судца, бијаше сујевјеран и вјероваше у свој суд. Револуција која га бијаше она мала искра на мрачном небеском своду, јејја га са висока обичаваше пријатељски и мило погледати.

Почетак бијаше тежак. Али Ромбод до ситнице извршиваше свој програм. Поручи с врха до дна позориште, и украси га као што обичаје уређавати мајка своју кћерку, кад је спрема на вјенчање; потроши много. Он потписиваше погодбе и мало по мало сакупи врсно једно друштво.

Ништа га не могаше задржати, и кроз ово вријеме на двије хиљаде и пет стотина динара дневнога трошка, добиваше триста динара. Климентина Вилар играше важне улоге, али ипак не присвајаше публику. И Ромбод, хладан попут каквог играча, који очекује излазак једне серије на бассага, продужаваше да тражи срећу.

У артистичком свијету обично има клеветања, да човјек лијепо поманита. Неколико се његових другова узнемирише, а он им се тад понуди, да им поврати сав њихов уложени новац. Пошто их је таким предлогом ублажио, захтје да епилогира од почетка своје предузеће.

— Јесте ли икад на трстици рибали? Да. Јесте ли икад рибу уловили без маџе? Добро! Ја ћу је намамити.

Он бијаше сталан, и од оног дана задубе се пребивајући у мртвој и жалосној тишини. Никад, а то је на част његову, није се видијела слична дисциплина у ниједном позоришту. Његови га чиновници поштоваху као господара и имаху повјерења у њега. Његова их непомућена ведрина сокољаше. Они говораху: „Он приправља нешто изванредно; једне ћете се вечери чудом зачудити.“

То се изванредно и оствари, а да се Ромбод много и не труђаше. Двије повољне прилике произведоше овај успјех. Између многих продукција изабра се једна, с намјером да се на бини изигра. На бини, која се ослањаше на успјех, продукција се можда ни опазила не би. У „Модерном позоришту“ напротив продукција та произведе један неочекивани утисак. Али ова срећа могоше и пролазна бити. Да се осјегура потребоваше једна од оних глумица, које постају идолом публике, и неодољиво је примамљује.

Ромбод је нађе.

Једне јулске вечери уљезе он у позориште презадовољан; изазове на страну Масола, свога замјеника старог комедијаша остарјелог у позоришту, који познаваше из темеља бинску вјештину, и рече му:

— Надам се да сам данас стекао доброг једног позоришног члана. Код уласка у Консерваториј уписах једну девојку, која изгледа да има много талента. Комисија, за несрећу по њу, а срећом по мене, учињела јој је једну неправицу, јер јој бијаше укратила прву награду, коју заслуживаше. Бијаше обучена у танкој памучној одјећи и имађаше чедни изглед; наравно то заслуживаше само какав први accessit. Она је представљала један приказ из „Mademoiselle di' Belle Isle“ попут анђела. Зове се Лиза Флерон. Понудио сам јој триста динара мјесечно, које је прихватила са захвалношћу, и кушаћемо је идућег играња. У толико наредите да научи улогу Климентине Вилар.

Нова се глумица брзо спреми за представљање, прије него ли је Ромбод и мислио. Позориште бијаша дубком пуно.

Климентина једае хладне љетне вечери, будући углавила са својим пријатељима да вечера код *Слаиова*, бијаше изјавила да неће моћи због нерасположења свога господства судјеловати представљању једне комедије. Тада Лиза мораше играти без пробе једну улогу од три чина.

Дошавши на четири сахата имала је тек прилике да прочита улогу, јер на седам бијаше у позориште. По праву једна дјевојка имала је претријети једну од највећих срамота, коју може један глумац искусити. Равнатељ издавши објаву, којом публику извјешћиваше, да ће, ушљед нерасположености Климентине Вилар, улогу баронесе представљати госпођица Лиза Флерон, многобројни гледаоци, особито они који купише цедуље из велике наклоности, дигоше се и отидоше да од контроле добију новац за цедуље издат, натраг. Ушљед тог поступка поврати се више нег ли се бијаше ућерало.

Многобројни добри другови учињеше јој пати до пошљедње капље горко пиће свога првог разочарења. Они јој доказаше, ва што дворана бијаше празна. Блиједа, обливена сузама, Лиза изврши предобро своју дужност; она доби неколико аплауза од малобројних гледаоца, који бијаху остали, а који не жељаху да буду од ничега узнемиривани, и заслужи ласкаво одобравање Масолово, који се не размећаше признањима.

Сјутра-дан тек ступи у своју собицу Клементина дочу за незгоду играчице.

Она се привидно озловоли тобож што бијаше позоришту нанијела огромну штету својим непостављањем; осуди лудост публике и покаже се толико чедном насу прот реалног поноса свога. Обрати се са неколико увједљивих ријечи Лизи са висине једне књегине, која се спривује до интересирања о једној својој вазали. Она проучи ону мало значајну дјевојку; ал са свим тим тајни неки инстинкт стави је у зависност од ње.

Између те двије женске главе огледаше се савршена једна опрјека, као између бијелога и црнога.

Једна бијаше тако озбиљна, чиста и поштена, колико друга бијаше лукава, покварена и безобразна.

Прва се поносаше школом и свим њеним традицијама, јер излазаше из Консерваторија. Друга престављаше фантазију са свима њеним слобоптивама, која потијецаше од галантерије (удворности). Па и по физичном узрасту бијаху различите. Лиза плавокоса и њежна; на пошљегку лице камејско и меланколличног осмјеха, бијаше бијело и замишљено. Са свим тим ова њежна нарав скриваше жестоку ћуд. А кад би се, умирена од драматичне ситуације, одала туробности, чудна нека милошта избијаше на видик. Делицијозне интонације њезиног доброг гласа чудновато гођаху срцу. Клементина, смеђа, нервозна, на-румењеног лица, маслинове боје, жалосних уста и црних очи, имађаше обичај да говори иронично; бијаше сурова, те с тога

гдно упливисаше на публику. Гласа бијаше промоклог и бијаше одравом њезине љутине, тако да Ромбуд често пута оправдано говораше: Климентина је урођена злоћа.

Двије жене бјеху сусјетке за неколико мјесеци, а да и не предвиђаше антагонизам, који их мораше брзо раставити. У септембру мјесецу Ромбуд, послје прољетног и љетног глумљења, одреди за престављање једну нову продукцију, у коју уплете и Лизу. Улога бијаше озбиљна. Равнатељ то врло добро знађаше. Кад драма неби испала за руком, „Модерно позориште“ могаше изгубити још и прстиж тако с муком стечен. Али срећа бијаше на страни Ромбодовој, и у критичном часу, у којему се нова продукција колебахе као каква неодлучна мјера, њежни и сљежни прстић једне женске гурну је на страну напретка. Један приказ, са патосом и неодољивим осјећајем приказиван, довољан је био Лизи Флерон да загосподује са публиком. Она дјевојка, дан прије непозната, читава се великом умјетницом. Она узбуни цијелу дворану, подиже гледаоце са њихових сједишта, успламће их и држаше за пуних десет часака у заносној вици и тапшању руку, изван себе самих, пред шипаријем спуштеним и не уздигнутим. Јер небијаше још обичај изазивати на прошенију. Од тог чина продукција се хваљаше до небеса, успјех заврши тријумфом. Као да електрична струја везиваше бину и дворану. Гледаоци бијаху као опчарани. И смјешећи се, стална у себи саму, вјештица, дјело које бијаше то чудо, продужаваше опчаравати звекећући са ланцем који је спајаше са оним робовским народом. Након пошљедњег чина слављено је име аукторово, а неуобичајена литија посјетилаца посјети бину са осмјешљивим устима и раширеним рукама.

Ромбуд прими сва удв рања са осмјехом човјека, увјереног да је његова ура наступила. Лиза се наслуша хвала са особитом радошћу, коју проузрочи изврсни упечаток који она на публику бијаше произвела.

Уморним оним паризлијама пружи она осјећај неки имбалсамиране свјежине: била је за штовање и била је штована. Било је људи, који се од оне вечери махнито у њу заљубише.

Климентина, која с поносаше да не игра за новац, ал констатирајући да је њезини пријатељи више не требоваху, сматраше трагичним велики успјех Лизе Флерон.

За тим се умири, промишљајући да је постигнути успјех био несталан. Извикана за престављање једну нову продукцију, у коју уплете и Лизу. И смјешећи се, стална за ваљану глумицу, Лиза би могла при даљем свом глумљењу опет помра-

чити славу своју. Али увиђе да јој је слабо уздање. Климентина се освједочи да тријумф Лизин, која постаде њезином супарницом, бијаше реалан, савршен и дуготрајан. Очити знакови свједочаху да се слава њезина почела гасити. На једном се ово ласкање, којег објекат бијаше Климентина, обрати Лизи. Сви се окреташе порођају сунца.

Ромбод је уздизаше до небеса. Он као изван себе, са грозничавим покретом, он, човјек увјек озбиљан, говораше о успјеху своје нове продукције, приписујући сву заслугу и одавајући потпуно признање и част Лизи Флерон. Увести булу, наслоњен на контролни сто гледајући радосно дугу поворку посетилаца на булеварду, и дуги ред кочија, заборави се, тако да се је изговорио пред журналистима:

— Продукција је добра, без сумње, али глумица, господо, глумица!

— Биће каква Дешлè, примјети један од присутних.

— Није, одговори енергично Ромбод, биће једна Флерон!

— Ова ентузијастична изјава бијаше жива опрјека принципима његове администрације. Обичаваху га увијек слушати да велича продукцију, а да грди глумца са намјером да се неби узохолили и уједно да су му боље привржени и да боље играју. Журнали хваљаху Лизу, а у друштвима говораше се оамо о ваљаној глумици, која бијаше у исто доба и љупка.

Фотографи одма употребише згоду да популаризирају слику Лизе Флерон. Трговачке куће измислише одма један нови начин ношње: попут Лизе Флерон. Безбројни непоштени предлози бијаху писмено и усмено поднесени младој комедијашници Жене достојне презирања доукиваху се до њезиног челног стана, и за вријеме једне седмице увиђе колико слава пружа опијености и незадовољстава.

И Климентина поднесе сву тугу пропасти своје и муке завидности. Сви је издаваху, сви! најпослије и онај презрени либертинац Селим, који бијаше окренуо своју трбушину и своје маслиново португешко лице „рођен, кад је папрењак цвјетао,“ као што она говораше, „оној бени насапуњеној и нарумењеној.“

Али ће јој платити, стара будала, и запамтиће колико ће га коштати та манија Ромбод пак од тога дана не извири-ваше на прозору у намјери да баца који мили и њежни поглед звијезди, која му се из далеких даљина мило осмјешки-ваше. Он имађаше много ближу, плавокосу, плаветних очију, са којом му се бијаше срасла његова судбина, и којој бијаше приправан да жртву принесе.

Али будући човјек радиша и озбиљан, пожури се да кује гвсжђе док је вруће. Он покуша да се окористи док је времена, похвали у журналима ваљаност својих вјештих играча, даде уврстити у листовима бистроумне *рекламе* (*réclames*), пружи много духовитих мџта писцу продукције.

Урадивши то журно, он се тад поче старати о будућности, уништи уговор, којџга бијаше склопио са Лизом Флерон само за једну годину уз умјерену цијену а склопи други са већом наградом.

Док га она потписиваше, он је гледаше, и учиње му се тако лијепа, свјежа и чиста, да, премда није никад у свом животу помишљао на женидбу, проговори сам у себи: онај, који би успио, да га ова мила дјевојка заволи, не би се покајао. И имао би, кад би посједовао, једно позориште, једну гласовиту прву глумицу за ништа!

(Наставиће се.)

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

НАРОДНЕ УМОТВОРИНЕ

СРПСКЕ НАРОДНЕ ЈУНАЧКЕ ПЈЕСМЕ.

Погибија Бега Хусејина Балијагића.

Из удружења учитељског морачке нахије.

(Свршетак.)

Када бега Турци разумјеше,
Један другог мрко погледаше —
Ријеч рече Атовић Омере:
„Хусејине, од града стожере!
Ти си био вазда мудра глава,
Али данас луди савјет дава.
Што крваве спомињеш сусјезде,
Те нам чине пропаст и биједу,
То видимо и без тебе сами,
У какву смо и јаду и тами.
Али сунце одкле мора поћи,
Онђе тавне овладају ноћи;
Ђе прољетно цвијеће изниче,
Зимњи вјетри ту неће да јече.“
Још зборити оћаше Омере,
Но му не да Ацо барјактаре,
Но он стаде говор да отвара
И овако бегу проговара:
Што ти влаху пријетиш бијесну
И срећу му сатвараш извјесну? —
А да су ти руке виловите,
У његове пао би тоноте; („замке“ Ур.)
Јер ме чујте, мила браћо Турци,
Од кад знадох ватру дати пушци,
И опасат ћемер и кулете,
И мач ми се у руке обрете,
Силном снагом браће одабране
Летио сам на свакоје стране,
Побједа сам доста задобио,
Многу кућу земљи оборио,
Ал' Милети, силну каурину,
Рашовоме гласитоме сину,
Н'јесам мога' ништа учињети,

Нак' од њега гдно пострадади.
Остави се посла, Хусејине,
Што говоре, да људи учине,
Не би сама земља останула,
Док би с' љуству жеља испунила“.—
Бег не слуша што Ацо збораше,
Ал' му Мекић Суљо говораше:
„Ти си, беже, наша глава млада,
Не знаш од кад Колашинац страда,
Од предака Милете јунака,
Који стаде противу Турака.
Један има и по другог вјека,
Ка Турчину не чине лијека.
Ако мене хоћеш вјеровати
Неке ћу ти од њих споменути:
Прво смјелог кавура Оташа,
Ког крајина сва спомиње наша,
Због његова пламеног ножа,
Ким два брата: Хамбер, Алијожа,
У сред града овога посјече,
И поноћи Морачи утече.
Зато су га Турци прогонили,
Два пута му кућу спаљивали,
И ћетића убили му Марка,
Оставши му два сина нејака
Пошље тога доба неколика
Диздар силни са овога града
Мог прађеда Мухмед Агу Млада
Са Турцима справи пут Мораче,
Да по њојзи покупе хараче —
Оташева тада два унука
Добавише Рецу и Тапушта,
Два сокола од гордих Роваца,

Западоше ш њима крај Блатаца,
 Ту Мехмеду вучки ударише,
 И његову главу погубише. —
 То су први потекли узроци,
 Те с' назвасмо Доње-Колашинци;
 Јер његову несретну столицу
 Хасан бегу даше му синовцу,
 Кога Мина погуби војвода —
 Тим морачка процвјета слобода —
 Но када би мене послушао,
 Тога би се посла оставио,
 Јер би прије мога' погинути,
 Него влашку главу задобити.“ —
 Ни то беже послушати неће,
 Но по Ару стаде да се шеће —
 Тад настави Мартиновић Кујо:
 Виђ' се ће си у процјепу гујо!
 Још је било ка' тебе Турака,
 Буљукбаша и бољих јунака
 Још снажнијех доба и времена,
 Па им нема ни гробног камена,
 Четујући на те зулумћаре
 Браственике Милетине старе.
 А не ћу ти ни ја оставити,
 Што ти не ћу неке споменути
 Чујао си кад с' власи дигоше,
 И на Блага с војском ударише —
 Пред њом бјеше Пепићу Асане,
 Дочека га ђаур Миловане,
 И код Пеја врха високога,
 Буљукбашу погуби турскога.
 Тај ударац Турци запамтише.
 Но се за тим власи подигоше —
 А пред њима Радулов Иване,
 И улезе обноћ на сред Плане.
 С поузданим јатом соколића —
 Ту посјече до три Усовића.
 А кад били разумили Турци.
 Усовића које су крвници,
 Сакупили чету поуздану,
 Предали је мом праћеду Гану.
 Гано с четом кроз Мрчавске стране,
 Ђе га срио Радулов Иване —
 Иван Гану чету рашћерао,
 И његову главу погубио. —
 Пошље тога неколика дана
 Јусуф стрица да оевети Гана,
 Јуначку је чету сакупио,
 На чобане влашке ударио,
 Бијезе им овце одјавио,

И рођака два је погубио —
 По имену Ђеку и Николу.
 Ал' то Тому платише соколу —
 С два рођака браћу осветио
 И Јусуфу главу погубио;
 А чуја си и ти од Турака
 За злог Тома турскога крвника,
 Који рече Рам-Јели на станку,
 Султан цару да не зна за шаку,
 Нити ће му давати харача,
 Већ брид само пламеног мача.
 Стога силан паша Миљевина
 И Ђор-паша с града Колашина
 На Морачу с војском ударише;
 Ал' на војсци грдно пострадаше. —
 Морачи је сада виша снага,
 Но с' остави проклетога врага.“
 Свему томе беже се чујаше
 Ал' површно Ахмет му збораше:
 „Хусејине града перјанице,
 Све крајине наше узданице!
 Добро чуј ме што ћу тебе рећи,
 Него што си, три пут, да си већи,
 И орловска да имадеш крила,
 Снага би ти премалена била
 Да урадиш што си наумио
 А јеси ли, беже, разумио,
 Још Морача док маха немаше,
 Град Колашин на гласу бијаше,
 Стриц Милетин, Вељко од Врујаца,
 Два нам уби млада Кријештолца
 Баш на наклон Колашину граду
 На малену Арвацку ливаду;
 Па се опет диже са рођаком
 С Радуловим Томом, са јунаком,
 На Дријенак ноћно ударише,
 Усовића ту два погубише.
 Колашинци када разумише,
 Од кога им Турци изгинуше,
 Одма чету скупише Турака
 И пред њима два храбра јунака:
 Мео Пепић с Ђурђевић Куртеном.
 С четом пошли Вучаром планином,
 Уходили код оваца Вељка,
 И убили тог влашког хајдука;
 Ал' од Рапа грдно га платише —
 Једанајест брата изгубише.
 Ако ли ме за то не вјерујеш
 Неке ћу ти побројит' да чујеш:
 У Кривачи до два Баковића,

На Бистрици води Лалевића,
 А у Лучкој гори Усовића;
 На сред Пчиње — Балијагић Рама,
 Каквог данас сав Колашин нема...
 А чуја ли кад с' власи дигоше,
 И на наше чобане удрише
 Баш код поља Бијоциновића,
 На врх села од Смајилагића,
 Ђе их Турци били опколили,
 И Кољићи влаха погубили —
 Братучеда Рашова Спасоја —
 За њег' Рашо Карадина Муја
 На обали ријеке Бистрице;
 За тим оде у врх Бјеласице,
 И на Врањског удари катуна,
 И ту уби Меова Куртена. —
 Па ко би ти редом набројио,
 Наш Колашин што је претрпио
 Само од те зле куће проклете,
 Што нам многом смртне замке сплете,
 Ка' и тебе — кол'ко могу знати,
 Што ће ти их овог пута дати —
 Ако Турке нећеш послушати,
 И тога се посла оставити.
 Теби тамо путовања није,
 Док с Милетом оно јато вије,
 Што је спремно у свакоме часу
 Најмањему одазват' се гласу.
 Соко да си па кад би летио,
 Отлен не би пера износио;
 А камо ли главу каурина,
 Од ког' наша страна је немирна.
 Но ако ћеш браћу послушати,
 Ја ћу тебе за то свјетовати:
 Ти свијема објави Турцима,
 Нек ждријела пазе границама —
 На тебе ће ђаур четовати
 Мога' би га тако погубити.“
 Дивља нарав у звјера опака,
 Па сав говор презире Турака,
 И доиста не бјеше начина,
 Да преврне миса' у Турчина —
 Но се хитро беже опремио,
 Дивну киту собом одвојио
 Све Турака бираних јунака,
 И са њима од града умака'.
 Оде Туре пут Горњег Вучара,
 Са намјером жељу да оствара...
 Кад је зора трећег дана била
 Јасним гласом извјаше вила,

Са врх Стола, врха високога,
 Вила зове побратима свога
 А на име Рашовић Милету:
 „О Милета мој крилати лету
 Јеси л' чуо, јеси л' разумио,
 Да је Турчин чету подигнуо,
 А на име беже Хусејине;
 И ш њом уша' про Вучја планине
 Ево има три бијела дана —
 Јутрос ће ти удрит' на катуна.“
 Кад Милета виду разумио.
 Све чобане редом окупио,
 Оваку им ријеч говорио:
 „О чобани браћо моја мила!
 Јесте л' чули што говори вила,
 Да је чета ушла про планине;
 Но устајте на ноге лагане,
 Да сву гору редом претражимо,
 Дако ће год Турке опазимо,
 И којему главу уграбимо;
 Јер сам ноћас чудан сан гледао:
 Црн се врне бјеше залетио
 Од проклетих душманских граница,
 Ш њим лећаше једно јато тица,
 Преко наших страна се навеше,
 Зракове ни сунца залечише,
 Ни у суну мило ми не бјеше,
 Што ни од њих сунце захођаше,
 Па дохватих црердара мога,
 И њим гађах врна крилатога —
 Снажна крила врну отпадоше,
 А остале тиде побјегоше;
 Ја од крила начињех барјака,
 Страшниј' бјеше гледат од облака.“
 Кад чобани Милету зачуше,
 Хитро момци на ноге скочише,
 Оружани гором полећеше;
 Но се облак намакнуо бјеше,
 Сва планини брда прекрилио,
 У долине маглу утурио —
 Ту друг виђет друга не могоше;
 Ал' горштаци гору претражише,
 И Турцима на траг нагазише:
 Вучарском их гором подузеше,
 Одма ш њима боја заметнуше —
 Прах запламта кроз тмину облака,
 А подвикну јунак на јунака,
 Оде јека гору проламати,
 Црни облак маглу увијати,
 Борба с' вије кроза стрме стране,

Срби гоне, ал' с' и Турци бране,
 Многа срца сташе се ледити,
 А зној с прахом лице умивати,
 Крвавит' се мачи и мишице,
 Пред Србима падат' потурице.
 А кад ватра понајжешћа бјеше,
 Тад Милета јаким гласом викну,
 К'о да јелен од планине рикну:
 „Стан' полако једна Потурпце
 Не лове се вуци ко лисице.“
 Па опали бистра цефердара,
 Хусејина њим земљи обара —
 Тад међ' Турке загон учинио,
 И са бега главу окинуо;
 У то пуче Божова „латинка“,
 И погоди турскога јунака
 По имену Ага Карадана,
 Десну руку бега Хусејина.
 Бад несретни Турци угледаше,
 Буљукбаше гдје им изгибоше,

Рањенога Ага дохватише,
 Па Србима плећи окренуше.
 Сад чобани боље кидисаше
 Зудумћаре мушки растјераше —
 Неке бију, неке пресецају,
 Низ клисуре многе обарају.
 Пошто су их мушки испратили,
 Радосно се натраг повратили,
 И док први сунца паше*) зраци,
 На катун се скупише јунаци —
 Ту шемлуке чобани чинише,
 Један другом афериме даше.
 Сад Милета није дангубио:
 На чобане овце оставио,
 И селу је одма полазио.
 А отоле пољу цетињскоме
 И дичноме господару своме. —
 Владика га дивно дочекао,
 Сердарство је њему даровао
 И судијом Морачи ставио.

*) (sic—падоше—Ур.)

СРПСКЕ НАРОДНЕ ЖЕНСКЕ ПЈЕСМЕ.

* CRNE GORE

Лоћике нам додијаше.
 Шта у њима загледасте?
 По једнога момка млада.
 Дукат вама, момак нама.
 Дуња нама, момак вама:
 Дуња ће нам мирисати,
 Млади момци уздисати;
 Сјест'ћу другом на криоце,
 Љубит' ћу га међу пуца:
 Ко је севдах, нека гледа,
 Ко је мањи, нек се смањи.

**

Помага Бог, ђузел-јасли
 Да Бог добро, слуге наше!
 Поздрав ви је наш војвода,
 Да му пођеш на вечеру.
 Сама слуга вечерала:
 Река ми је дукат дати,
 Дукат дао неваљао,
 Други дао — баш ваљао, —
 А ја сам га похарчила

Све у свилу и у злато,
 Те му везла махрамицу,
 Да му дадем од Божића.
 Сирота сам — мало дара,
 Мало дара махрамица.
 Волим љубит' чобанчину
 Но војводу кафазлију —
 У пљеснаву капетину,
 У чађаву хаљетину,
 У трањаву стручетину,
 У пречаве опанчине!

**

И синоћ ми драги долазио,
 У ђул ми је башчу улазио,
 Велик' ми је зиан учинио:
 Поломио луде зумбулове —
 Зумбулове и алкатмерове
 И просу ми сјеме феслићену!

**

Феслићен ми се лелуја.
 Што му је, те се лелија?
 Удаје му се госпођа;

Аманет мајци предава:
 Аманет, мајко, феслићен!
 У вечер ћеш ми га залити,
 У јутру ћеш ми га обрати,
 Па ћеш га у киту скитити,
 Па ми га златан свезати,
 Па ћеш ми га спремити —
 По моме брату најмлађем.

* *

Заспала Анђа, краља дворећи,
 У десној руци конце држећи;
 Конце јој паде на црној земљи,
 Ђе конце паде,
 Ту земља пуче;
 Ђе земља пуче,
 Ту ружа ниче;
 Под ружом сједи Ннко терзија,
 Краљевој кћери крије кавазе:
 Краљева кћери, оли ме узет?
 — Бих те узела, Нико терзија;
 Узми ме, Нико, бит' ћу голема!
 Пођ' питај, Анђо, твог баба краља;
 Може ли бити што бити не поже;

*) Хајде мале, пјева се последије сваког стиха.

Може ли бити риба без воде,
 Може ли бити звјерка без горе —
 Може л' ђевојка без млада момка?

* *

Подпухну вихор од мора, хајде мале*)
 Очехну грану бадема;
 Под бадем спава ђевојка.
 Љуто га куње ђевојка:
 Бадеме, Бог те убио!
 Што мене, младу пробуди;
 Ја чудан санак снијевих —
 Ђе 'но се возе галије,
 И у галије Илија,
 Илија књажев делија,
 На њега танка кошуља,
 Нит' је предена, везена —
 Но сва од злата сливена.
 Њега ми пита ђевојка:
 Оклен ти танка кошуља?
 Ја л' ти је мајка опрела,
 Ја л' ти је љуба донесла?
 Нит' ми је мајка опрела,
 Нит' ми је сека навезла,
 Нит' ми је љуба донесла.

NACIONALNA
 BIBLIOTEKA
 CRNE GORE ĐURĐE
 CRNOJEVIĆ

Приближежио: Влад. Ђ. Милановић.

НАРОДНЕ ПРИЧЕ

(Из Загараца.)

За љубав ручка.

У једноме селу умрла била једна баба; а био је обичај, да се даје доста, да се једе и пије у кући мртваца, за душу истога, па тако је био и у то село. Близу тога села радили су неколицина на једну баштину, па, будући већ огладњели, договорише се да и они пођу тој баби на покајање, дако би се најели и напили, пред душом бабином; тако се уговорише и пођоше, док један, од њих упита остале: „А како ћемо ми лелекати за бабом, кад не знамо ни како јој је име, а да не кукамо, неће нам ништа дати да ијемо?!“ — „Лако! — настави други. Ми ћемо чути, како онј код куће лелекају, па ћемо и ми тако!“ — „Па лијепо!...“ Пођоше право пут куће оне бабе, па кад се ближе примакоше, чују, ђе неко кука: „О, леле мене Јаје“, моја најљепша мајко!.....“ Тадар ће и један из друштва гласно залелекати: „О, леле мене Јаје моја презимљена мајко!..

Нит' је тебе мило мријет',
 Ни се мене више тебе дријет';
 Но не даду пит' и јест'
 Што се нећу бит' и грест'!..“

Ожалила га.

Ум'ро био неки чојек у селу, а био је Бог зна какав — много несмајан — неотесан, и при том још и сувише неваљало, што се оно каже: нити је ваљао седлу ни самару! Селјаци, који су дошли да га по обичају ожале, чисто нијесу знали, како ће га делекати, јер га не знађаху карактерисати. Да му кажу: *сиви соколе!* није био, ни врана, а да кажу: *јуначе,* није ни то, но: *рђа од рђе.* Дођоше му *покајнице* код куће, ће је био ум'ро, те ће најпрви:

„О леле мене.... црне штете!.....“

Други иза њега:

„О, и мене, и мене-е-е!....“

Излелекаше се и посиједаше, те ће један од људи: „Ајте која смрзâ ви и њих Бог, протужите мало!“ Жене се погледаше; Свака се правда, да не умије о њему ништа *право казати*; док једна скочи — баш његова снаха, „Ја умијем тужети *онако како је,* а боли ме на срце, па нећу страх мѐ моћи за много!“ па се намјести поред главе умрлога и поче тужети:

„Да нијеси ни настава,

Ни по јада;

Кад не мога чојак бити,

Грдни чоче!

Но настаде за калијеж:

Мој уклине;

А умрије у пепељак

Црне штете!

Не од пушке ни од ножа,

Грдна душко!

Докле бјеше, добро бјеше,

Тако никад!

А кад мину сунце сину

Богу фала!

Од пољане до пољане

Неваљали дугуљане

О, ђевере!

Ти у кућу не радиша

А у боју не фајдиша

Триш 1) погãнии!...“

Што би га питао?

Пошао неки ачкардело, у туђу гору, и посјекао једно дрво, па је дигне, и однесе кући својој. У путу га сретe онај чија је шума била, па кад виђе оно дрво, упознаде га да је његово, па ће запитати ачкардела:

„А је ли то она моја палица?!“

— „Јест Бога ми из твоје, али је сад моја!“

— „А што си ми је посјека'?!“

— „Ја нијесам тебе, но мене!“

— „А ма виђу чоче, но што ме барем нијеси за њу пита'?!..“

— „А бйли ми је ти да'?!“

— „Не ја Бога ми!“

— „Е, па што бих те пита' — којег а ђавола?!...“

1) Sic = Три пута! —

ЗРНЦА ИЗ СРПСКЕ НАРОДНЕ ФРАЗЕОЛОГИЈЕ

— Биљежи и тумачи: **Богдан-Брајишник**. —

А косио, а воду носио. (Каже се обично, кад ко ради један посао, па му, бајаги, ради олакшице даду други, који је као и први.)

Ако је далеко Баград, није аршин. (Бива, ако је мучно погодити, није измјерити.)

А одио вук, а оћерао Алил-ага, — у шору је није. (А то ће рећи: кад ти нестане једне ствари, све једно је, па ма на који начин она прошла.)

Ако је прџша, није суфен дан. (Кад некога журе на посао, обично овим одговара, а то ће рећи, и ако је вама прџша (хитња) мени није.)

Ајде глави, а не рету. (То ће рећи: кад молиш, моли на мјеродавну мјесту, а не гдје ти не могу помоћи.)

Ајд', Алија, нек' је више војске. (Каже се оном човјеку, који иде у оно друштво за које дорастао није, него бива, нека га само ради већине броја.)

Ако у гору — вуци, ако у поље — Турци. (Овако говоре они, које је мука са све стране оптрпала.)

Ако не даш мени, подај мом дједешу. (Молио комшија комшију, да му позајми неку ствар; а овај пошто није био вољан да ти му рече: „Заклео сам се једном, да ти никад ништа не ћу зајмити, па сад не могу заклетве погазити.“ На то ће му овај доскочити: па добро, ако не даш мени, подај моме дјетету.)

Ако је прџша тријетиш, није копатиш.

Ако не дочека не ситиш.

Ако не знаш паметиш говоритиш, знаш паметиш ћушатш.

Ако смо ми браћа, нијесу нам кесе сестре. (Овако се обично брани трговац, кад му ко хоће на рачун сродства да закине.)

Ако си се ти шалио кад си се женио, нис м ја кад сам се удавала. (Вољели се момак и дјевојка, па у љубави и залуде. Кад дјевојка роди, савлада момка да је узме; овај, хотећи се извући, рече, да он с њом није озбиљну љубав имао, него тек да се је шалио; на што ова примјети: „ако си се ти шалио, кад си се женио, нијесам ја кад сам се удавала;“ и с тим примора момка да је узме.)

(Наставиће се.)

СРПСКЕ НАРОДНЕ МОЛИТВЕ.

Скупио у Бијелом Пољу код Мостара **Стеван Шиниговић**, свештеник.

I.

У светој горици света црквица, миром мирена, тамјаном кађена. У њој сједи мајка Богородица, сузе рони, Бога моли црну земљу љуби. Њој долази дванаест Анђела, дванаест Апостола: „Чиста мајко Богородице! Каква теби невоља? — Имадијак Сина јединка, Риста Сина Божијег,

Цидије га ухватише, на муке га меташе: на два ножа, на четири коџа, под нокте му чавле загопише; испод нокта црна крвца капаше; на камен капље, камен се разлијеће, из камена цвијеће вицаше. Анђели са небеса силазаху: киту ките Богу носе. Бог сами говорио: Ко би ову молитву помолио три пут на дан, три пут на ноћ, Бог би га заклонио сваке муке: грома убоја, воде утопа, ноћнега мрака, дањег праха, душманина и душманске руке; биједи видовне и невидовне, зле среће и намјере, сваке муке и невоље. Амин. —

II.

Отуд Ристос налазаше, часне крсте наносаше, под њима се спотицаше, сусрете га славни Јово, а ти хајде другим путем, немој хукат' ни лелекат', грозне сузе прољевати, из гласа јадиковат', већ ти хајде славној Госпи, па јој кажи чудне гласе од Ристоса Пречистогa. Кад он нађе славну Госпу, она чешља златне власе, да ти кажем чудне гласе од Ристоса Пречистогa. Кад је чла славна Госпа, кад је чула чудне гласе, а пометну златне власе, она падне црној земљи; колико је земљи тешка, под њом се је земља тресла и на њу се дрџге купе. Не вели им: дрџге моје, већ им вели: Божје биле. Кад сте биле у вољици, будите ми у невољи: бјело рухо ви свуците, црно рухо обуците; бјело лице нагрдите, русе косе расплетите, да иђемо другим путем, другим путем, ка Пилату да гледамо Риста Пречистогa. Њу су дрџге послушале бјело рухо све свукоше, бјело лице нагрдише, русу косу расплетоше, другим путем к Пилату одоше, да гледају Риста Пречистогa. Пилат их је угледао, па се онда затворио. Кад то виђе славна Госпа, она црној земљи паде и Пилату улазила, па гледаше десно и лијево гђе и угледао Риста Пречистогa. На крсту га угледала, ој, му мати говорила: Ој, ти Ристе, муко моја, ој, ти Ристе, јади моји! Ал' јој Ристос говораше: не вели јој мати моја, већ јој вели Божја била. Гора ми је мука твоја, већ на крсту кућа моја; гори су ми јади твоји, већ на крсту станци моји. — Амин. —

Здравца

Што примак'о брат домаћин чашом, примакло му љето и Ђурђево јутро! ставио софру у бољи час, турио љебац у добри час, турио ракију радос', радовао га Господ Бог! Вазди имао па свога стимао, у свом се дому находио, другоме се не молио, страшна се не преп'о, стидна се не застидио, па се познаво по наму, (угледу) ур. — по гласу, по оцаку бијелу да Бог да и милос' божија! Примакло му вранац уз кланац, коњиц на путу, во у тегу, овца на млијеку, чела на цвијету. пастир на паши, пара у кеси, срећа у кући, свако благо, што је Богу и људима драго, да Бог да и милост божија и то ти било у велики добри час! Састајали ти се људи, аријари патријари, бани одабрани, кнезови и витезови, па отишли под твоје кућно шљеме, па узели крупицу љеба, те окушали житно сјеме, на срцу им било слатко, на образу виденије, видио их Господ Бог под твој кров у поштени дом, да Бог да и милос' божија и то ти било у велики добри час! Наш брат домаћин, кад пошао испод свог кућног шљеме, понио у руку 24 житног сјемена, па отишао у поље широко међу волове тежаке а људе јунаке, десном ногом кракнуо, десном руком мануо, које год зрнце пало по равни, по страни, оно му се удеветило, десетило, по дрвету, по камену у класу кљсато, у трсту трсато, на гувну много и задуго, у кући

споро и берићетно, да Бог да и милос' божија и то ти било у велики добри час! Да ти Бог даде синова, унука, праунука, младина се младила па о добру радила, па се и ти њима дичио, китио к'о о прољећу цвијећем и бехаром, да Бог да и милос' божија и то ти било у велики добри час! Да ти Бог даде узорника, намјерника, чаршија ти вјеровала, ко ти стио помоћи, помого му Господ Бог, ко ти стио однемоћи, Бог га смео па ти ништа не мого, већ га окрено низ посавске лугове, да купи дугове и дугова не наплатио, ни се кући повратио, већ главом платио, да Бог да и милос' божија и то ти било у велики добри час!

Шта ћемо даље Бог нам дао здравље. Здрави сте, браћо, десно и лијево, све нам било сретно и лијепо, тако ми часног крста, попићу је ло малог прста. Чаша је глатка, ракија је слатка, грло је точило, трбух је мочило.

Сава Миладиновић.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

К Њ И Ж Е В Н О С Т

† ИВАН каноник СТОЈАНОВИЋ,

српски књижевник и родољуб

Ei fù....

Баш сад, када је Србин, тај неуморни борац за своју слободу и аманете, оставио дефердар и јатаган, и стао да књигом и просвјетом, тим „новим оружјем,“ зида зграду своје будућности, ето опет худе среће да га и на томе путу прати, сваљујући прије времена у гроб све боље и ваљаније раднике и борце. Заплакасмо за Војиславом, закукасмо за Лазаревићем, у црно се зависмо за Сундечићем, а ево нам опет пустог гласа из ненада, да стари Дубровник, тај сиједи и замишљени старац на обали морској, сахрањује једног од највећих синова својих и српских — *дум* *Иван* *кан.* *Стојановића*....

*

Рођен у Дубровнику на измаку год. 1829., одгојен у дубровачком духу, изучивши потребите науке, пок. дум Иван постаде тако идеалан служитељ Богу и олтару, да му на далеко није било равна. Љубав, права, истинска, јеванђелска љубав испуњаше његову племениту душу. Он бијаше риједак проповједник слоге, мира и братинства, те баш за то бијаше необично љубљен у народу и у садашње мутно доба себичности и покварености сјајан, управо јединствен, преставник Христове науке.. Док су његови другови по звању и чину сабирали на гомиле блага, дотле је наш дум-Иван остајао и без најпотребитијих средстава за живот и био сретан и пресретан, кад би могао пострадалим у помоћ притећи. Док су у њему у Христу другови свакојаким сплеткама рушили породични и друштвени мир и мјесто учитеља слоге били врједни проповједници неслоге, дотле је наш дум Иван, тих, скроман и миран по природи, а задубен у Христову науку, био прототип, правог духовног пастира и такав љубимац својих парохијана, да су они, већином његови политички противници, а у часовима најжешће партајске борбе, били справни, да за њега и сами живот свој на жртву принесу. Мјесто празног политизирања и хотимичног потицања на братску борбу, свађу и неслогу, у чем су се одликовали његови другови, попови-Хрвати, наш је дум Иван, повучен у тиху самоћу

напајао своју душу на здравом извору науке, примајући у себе све боље и знаменитије производе облагорођеног људског ума, тако, да се је о знању пок. дум Ивану без претјеривања могло казати, да је то идеална енциклопедија људског знања и умјења.

Ако смо поред свега тога ипак ријетко сусретали његово име по нашим сувременим књижевним листовима, томе је узрок његова превелика скромност, која му није допуштала, да се ни у каквом послу истиче. Осим неколико прича расправа и чланака, који су као „Луко Мали,“ „Госпођа Маре,“ „Боре,“ „Жагарац“ и др угледали свијетла у „Дубровнику“ „Словинцу“ „Босанској Вили“ и др., осим силних пријевода са талијанског, француског и њемачког језика као што су Лесингове басне, неке Волтерове приче и др, пок. дум Иван није штампао за живота ниједно оригинално дјело по захтјевима модерне науке осим прве свеске „Анегдота и мудрих изрека.“ Као жарки родољуб и прави Дубровчанин пок. дум Иван цијелог свог вијека изучавао је богату историју и литературу свога рођеног мјеста, а плод тога изучавања, то су они бисер-чланци, што су излазили дуже времена у листу „Дубровнику“ под натписом „Дубровачка књижевност“ а које српска дубровачка академска омладина бјеше наумила да тури у свијет у засебној књизи као израз захвалности и признања од српског народа сиједоме борцу о седамдесетој његова рођења. Та ће књига ипак ових дана угледати свијета, али не у свечаном јубиларном руху, него у ледној црини као тужан спомен омладински на свога највећег пријатеља и учитеља. Клета, изненадна смрт, која покоси врлог покојника баш у часу, кад се је васпијели српски народ спремао, да се што обилатије одазове позиву српске омладине на прославу покојникове седамдесетгодишњице, не даде му, да доврши „најновију дубровачку повјест,“ коју је покојник надовезао своме пријеводу Енгелове „Повјести дубровачке републике,“ што ће, и ако недовршено, ипак изаћи на свијет у засебној књизи.

Но ако покојник није за живота хтио, да се истиче у јавности штампавањем својих дјела, по смрти оставио је он велику гомилу рукописа, који се, хвала Богу, налазе сада у српским рукама (успркос противљењу и подметању „браће“ Хрвата), те ће скоро будућност још јаче показати, шта смо све изгубили смрћу дум Ивана каноника Стојановића.

Ув велику жалост, што нам је нестало таког великана, као што је био наш дични дум Иван, и још већу, што нам га је *баш сада* нестало, а највећу, што му међу нама нити имамо, нити ћемо још за дуго имати достојна замједника, нека му је, и са овог слободног и непредобитног црногорског крша, а на домаку гордога Ловћена, лака српска земља у стародревном историјском Дубровнику и вјечан спомен у народу српском!

Ши. Ј. Герун.

Књижевне биљешке.

„Од шале до Сатире“ ово су најновије скупљене пјесме нашег талентираног пјесника *Бешевика*. У њима избија фини хумор и лака сатира, која не вријеђа, већ поучава. Има их 24 на броју на разне предмете. У стиху је лак, у слику богат, а у избору разноврсан, те свуда пријатан и занимљив Цијена јој је 50 хелера. Најтоплије је препоручујемо.

„Француске речи“ распоређене логичким редом израдио *Др. Карло Мајрер*, професор у гимназији Фридриха Вилема у Келну. У Биограду, штампано у штампарији краљевине Србије 1900. Издање књижарнице Е. Ајхштета. Стаје 1·20 дин.

Praktisches Deutsch-Serbisches Conversationsbuch. Auf grammatikalischer Grundlage bearbeitet von Ivan Vasin Popović. Zweite durchgesehene Auflage. Wien. Pest Leipzig. A. Hartleben's Verlag. — *Њемачко-српски разговори* за практичну употребу. С обзиром на граматику израдио Иван Васин Поповић. Друго поправљено издање.

Одговори Уредништва.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA

Г. М. Г. Биоград. — Примили смо лијепу причу, ма да нам касно стиже. Донијећемо је у наредном броју. Не заборавите нас и у будуће. Будите нам здраво и весело!

Г. Н. М. у Б... — Вашу пјесму не можемо штампати. Фантазија Вам је бујна; муза, окриљена плахошћу осјећања, одлеће у недоглед, али се изгуби у густој тами. Или зар није чудновато љубав једне ма буд које нагиздане плавојчице претпоставити Трону и Скиптру Божанства! То није само код Вас. И ако су предмет лирике осјећања, а не мисли, ипак треба да је посриједи разум, јер лирик не излива својом пјесмом тек своја, него општа осјећања, те их ми сви мишљу и срцем дијелимо са њим, ставивши се у његов положај. Ето вам цио свијет предмета. Пјевајте им паметно, сагласно законима природе и расудка, а оставите Божанство на миру, кад се не сјећате позвати Га у помоћ. Против овога — мислим — немате ништа. — Здраво!.

Г. П. Ј. на М... — Из пјесама провирује таленат, али слог, — слог је дрвенаст: читате га намрштеним челом; довијате се, шта се је хтјело рећи. — То није задатак поезије. То вас неће придружити реду пјесника — философа. Прошло је доба Мушицког, а дух пјесништва старе класике за вас је недоступан. Пјевајте лакше, слободније, разумљивије — радоваћемо се с вама пјесми вашој. Само напријед!

Госп. П. М...ћ, учит. у З... — Ваш пријевод Пушкина примисмо и донијећемо у своје вријеме. Зашто се не би латили новије руске белетристике? — Здравствуйте!...

Г. *Ј. К...* на *М.* — Ваша јуначка пјесма очекује ред. — Хвала! Ово је најблагодарнија област блага народњег. Препоручујем Вам оне пјесме, у којима се опијевају дјела наших старих јунака, који су још живи у устима народњим. Могуће, да о истима постоји и какво-год предање народно. Тијем се најобилатије богата историја народа нашег.

Г. *В. М.* у *Ник.* — Примили смо читави циклус женских пјесама. Особита Вам хвала. Не заборавите још коју врсту народних умотворина. „Лучу“ ћемо Вам радо слати и све бројеве од почетка године. Заиста сте је заслужили.

Г. *Душ. Т.* у *К.* — А ма ни искре дара, поред врло симпатичних мисли Ваших родољубивих пјесама. — Пјевајте их на сав глас, нек вам „срцу одлане у груди“ — вишу ћете корист допринијети општој ствари. Бог Вас обеселио и укријепио!

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

